

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2014

Irina Třasáková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Irina Třasáková

Problematika ukrajinsko-ruských vztahů

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Irina Třasáková**

Vedoucí práce: **PhDr. Michael Romancov, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

TŘASÁKOVÁ, Irina. *Problematika ukrajinsko-ruských vztahů*. Praha, 2014. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michael Romancov, Ph.D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou ukrajinsko-ruských vztahů s důrazem na ukrajinskou vnitrostátní situaci. První část chronologicky shrnuje historické aspekty bilaterálních vztahů od konce rozpadu Sovětského svazu po funkční období ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka, které přineslo zhoršení vzájemných vztahů. Druhá polovina práce je již analyticky zaměřena na prezidentské období Viktora Janukovyče a tehdejší nerovnocenné vztahy mezi Ukrajinou a Ruskou federací. Závěrečná kapitola předkládá verifikování stanovené hypotézy o neúměrnosti ukrajinských politických ústupků vůči Rusku.

Abstract

This bachelor thesis deals with issues of Ukraine-Russia relations with emphasis on Ukrainian internal situation. First part chronological encapsulates historical aspects of bilateral relations from the end of the dissolution of the Soviet Union to the tenure of President Viktor Yushchenko, which brings deterioration of mutual relations. Second half of thesis is analytically focused on the presidential term of Viktor Yanukovich and the then unequal relations between Ukraine and Russian federation. Final chapter puts forward verification of the set hypothesis about disproportionately Ukrainian political concessions towards to Russia.

Klíčová slova

Ukrajina, Ruská federace, mezinárodní vztahy, zahraniční politika, Juščenko, Janukovyč

Keywords

Ukraine, Russian federation, international relations, foreign policy, Yushchenko, Yanukovich

Rozsah práce: 91 190 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze

Irina Třasáková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především svému vedoucímu PhDr. Michaelu Romancovovi, Ph.D., za cenné podněty a připomínky k práci.

Problematika ukrajinsko-ruských vztahů

Jádrem mé bakalářské práce, věnované ukrajinsko-ruským vztahům, budou především současné vztahy spolu s nástinem nejproblematičtějších bodů řešených v minulosti. Stručný přehled hlavních sporů je pro orientaci v této problematice důležitý.

Cílem této práce bude potvrdit či vyvrátit myšlenku, že současné partnerství Ukrajiny a Ruska má nerovnocenný charakter. Ukrajina si po éře pošramocených vztahů, které zapříčinila „oranžová vláda“, snaží udobřit Rusko za cenu politických ústupků, čímž se ještě hlouběji ponořuje do sféry ruského vlivu.

Osnova

- Úvod
- Historie
 - Vztahy po rozpadu SSSR
 - Prezidentská éra Leonida Kučmy
- Vztahy po tzv. oranžové revoluci
 - Prezidentské volby 2004
 - Viktor Juščenko a oranžová vláda
 - Vyostření vztahů
- Současné vztahy
 - Prezidentské volby 2010
 - Viktor Janukovyč a optimalizace vztahů
 - Směřování Ukrajiny
- Vlastní výzkum
 - Ukrajinský hladomor
 - NATO
 - Černomořská flotila
 - Euroasijská unie
- Závěr

Hypotéza: Události po „oranžové revoluci“ zhoršily vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem natolik, že ve snaze optimalizovat vztahy dochází nepřiměřeným k ústupkům a kompromisům ze strany současné ukrajinské vlády. Tuto hypotézu se budu snažit verifikovat na základě zkoumání několika rozličných příkladů jako je uznání ukrajinského hladomoru jako genocidy, snaha o vstup Ukrajiny do NATO, pronájem základny ruského černomořského loďstva v ukrajinském Sevastopolu či pokus Ruska zahrnout Ukrajinu do Euroasijské unie. Důležitou částí výzkumu budou reakce na výsledná jednání týkající se těchto případů, a to především reakce ze strany vlády, parlamentu a tisku.

Seznam literatury

- **Neperiodické tituly:**

HODAČ, Jan; STREJČEK Petr. *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. s. 317. ISBN 978-80-210-4721-1.

HOPF, Ted. *Russia's European choice*. New York : Palgrave Macmillan, 2008. s. 266. ISBN 02-306-0586-9.

KAPUŚNIAK, Tomasz. *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*. Lublin : Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2008. s. 319. ISBN 978-83-60695-15-9.

KHOLMOGOROV, Egor. *Zashchitit li Rossiia Ukrainu?* Moskva : Evropa, 2006. s. 175. ISBN 5-9739-0022-3.

KUČMA, Leonid. *Ukraina – ne Rossija*. Moskva : Vremja, 2003. s. 560. ISBN 5-94117-075-0.

LITERA, Bohuslav; ŠVEC, Luboš; WANNER, Jan; ZILYNSKIJ, Bohdan. *Vzájemné vztahy postsovětských republik*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1998. s. 162. ISBN 80-85864-45-2 .

SOLCHANYK, Roman. *Ukraine and Russia: the post-soviet transition*. Lanham: Rowman & Littlefield. s. 243. ISBN 0-7425-1018-2.

ŠIROKORAD, Aleksandr Borisovič. *Rossija i Ukrajina – kogda zagovorjat puški*. Moskva : Chranitel, 2007. s. 429. ISBN 978-5-9713-4464-3

VELYCHNKO, Sepsen. *UKRAINE, THE EU AND RUSSIA*. New York : Palgrave Macmillan, 2007. s. 186. ISBN 978-0-230-51799-8.

- **Periodické tituly:**

GOMBOS, Lubomír. První měsíce oranžové vlády. *Mezinárodní politika*. 2005. roč. XXX, č. 7, s. 22-24. ISSN 0543-7962.

FANTLOVÁ, Tereza. Volbám vstříc: Na Ukrajině bylo roztočeno další kolo vlekoucí se politické krize. *Mezinárodní politika*. 2008. roč. XXXII, č. 12, s. 25-28. ISSN 0543-7962.

LARYŠ, Martin. Ukrajina opět v oranžové. *Mezinárodní politika*. 2007 roč. XXXI, č.12, s.31-34. ISSN 0543-7962.

MÁŠA, Pavel. Evropská samozřejmost sebestředné Ukrajiny. *Mezinárodní politika*. 2009. roč. XXXIII, č. 4, s. 15-18. ISSN 0543-7962.

MÁŠA, Pavel. Záhady nového ukrajinského prezidenta. *Mezinárodní politika*. 2010. roč. XXXIV, č. 4, s. 29-31. ISSN 0543-7962.

TICHÝ, Lukáš. Odlišné cíle energetické politiky a spolupráce EU a Ruska. *Mezinárodní politika*. 2010. roč. XXXIV, č. 12, s. 27-30. ISSN 0543-7962

VOLNER, Štefan. Ukrajina z pohľadu geopolitiky. *Mezinárodní politika*. 2005. roč. XXIX, č. 1, s. 33-37. ISSN 0543-7962.

ŽIŽKA, Jan. Putin v roli pána Kremlu. *EURO*. 2006. č. 51-52. s. 38. ISSN 1212-3129

ŽIŽKA, Jan. Viktorové a Julie. *EURO*. 2006. č. 14, s. 55. ISSN 1212-3129

Obsah

ÚVOD.....	2
1. HISTORIE.....	4
1.1 VZTAHY PO ROZPADU SSSR	4
1.2 PREZIDENTSKÁ ÉRA LEONIDA KUČMY	7
2. VZTAHY PO TZV. ORANŽOVÉ REVOLUCI	10
2.1 PREZIDENTSKÉ VOLBY 2004	10
2.2 VIKTOR JUŠČENKO A ORANŽOVÁ VLÁDA	14
2.3 VYOSTŘENÍ VZTAHŮ	15
3. VZTAHY ZA PREZIDENTA JANUKOVYČE	20
3.1 PREZIDENTSKÉ VOLBY 2010	20
3.2 POKLES DEMOKRACIE ZA VIKTORA JANUKOVYČE	21
3.3 VIKTOR JANUKOVYČ A OPTIMALIZACE UKRAJINSKO-RUSKÝCH VZTAHŮ	23
4. POLITICKÉ „ÚSTUPKY“ JANUKOVYČE	24
4.1 HOLODOMOR	25
4.2 NATO	28
4.3 ČERNOMOŘSKÉ LOĎSTVO	32
4.4 CELNÍ UNIE VS. ASOCIAČNÍ DOHODA EU	34
ZÁVĚR.....	37
SUMMARY	40
SEZNAM ZDROJŮ	42

Úvod

Tato bakalářská práce, se věnuje problematice ukrajinsko-ruských vztahů, jež se v posledních letech projevují zvýšenou dynamikou. Ukrajina zastává mimořádně významnou geopolitickou pozici. Její zahraničně politické směřování zásadně ovlivňuje rozložení sil mezi hlavními aktéry světové politiky, obzvláště mezi USA, západní Evropou a Ruskou federací. Významnost Ukrajiny spočívá také v tom, že bez ní Rusko nedokáže plně prosadit své euroasijské imperiální snahy, které zintensivněly s nástupem k moci Vladimíra Putina v roce 2000.

Důvodů, proč jsem si zvolila právě toto téma, je hned několik. Prvním z nich je absence uceleného zpracování dané tematiky v českém jazyce. Existují publikace, které se zaměřují na jednotlivé fáze ukrajinsko-ruských vztahů, ty však pochopitelně nejsou schopny podat souhrnnou představu k této problematice. Dalším důvodem je aktuálnost tématu, o čemž jsme každý den utvrzováni prostřednictvím zpravodajství. K dnešní mimořádně konfliktní situaci mezi Ukrajinou a Ruskem (ruská anexe Krymu, podněcování separatistických tendencí na jihovýchodě Ukrajiny atd.) jistou měrou také přispěla politika bývalého ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyče, která bude na následujících stránkách analyzována. A v neposlední řadě výběr toho tématu odráží můj dlouhodobý zájem o případ Ukrajiny, především pak o její „proměnlivou“ zahraničně politickou orientaci.

Bakalářská práce si klade za cíl prozkoumat ukrajinsko-ruské vztahy s ohledem na ukrajinský aspekt problematiky. Sledovaná časová linie začíná na počátku 90. let a končí rokem 2013. Zkoumání tohoto případu se zaměřuje na hlavní konfliktní body ukrajinsko-ruských vztahů od rozpadu Sovětského svazu spolu s vývojem vnitrostátní situace Ukrajiny, jež podobu vztahů výrazně ovlivňoval. Práce bude soustředěna především na prezidentské období Viktora Janukovyče, spolu s mezníky vztahů, které významnou měrou determinoval jeho předchůdce Viktor Juščenko. „Oranžová revoluce“ a zahraniční politika prezidenta Juščenka přesunuly vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem na novou podstatně konfliktnější úroveň. Po nástupu do funkce se prezident Janukovyč oficiálně pokoušel o vyváženou politiku mezi východem a západem. Nicméně náhlý příklon Ukrajiny v některých klíčových otázkách k Rusku zůstal nejednoznačně vysvětlen.

Práce se pokusí potvrdit myšlenku, že po zhoršené situaci zapříčiněné „oranžovou vládou“ se Ukrajina v čele s prezidentem Janukovyčem vydala na cestu nepřiměřených politických ústupků s cílem zajistit obnovení „přátelských vztahů“ s Ruskem. Tuto hypotézu se budu snažit verifikovat na základě analýzy čtyř konfliktních záležitostí ukrajinsko-ruských vztahů. Mezi zkoumané případy bude patřit uznání ukrajinského hladomoru jako genocidy, snaha o členství Ukrajiny v NATO, pronájem základny ruského černomořského loďstva v Sevastopolu či pokus Ruska zahrnout Ukrajinu do euroasijské celní unie.

Ke zkoumání dané problematiky jsem si zvolila deskriptivně analytickou metodu, kde první část práce bude chronologicky postupovat po hlavních konfliktních bodech vzájemných ukrajinsko-ruských vztahů s přihlédnutím k vnitrostátní situaci na Ukrajině, zatímco druhá část se zaměří na analýzu prezidentského období Viktora Janukovyče a ověření stanovené hypotézy.

Co se týká literatury, tak pro zkoumání vztahů 90. let mi základní orientaci poskytly české publikace, především kapitoly Bohdana Zilynského a Ladislava Cabady. Za nejdůležitější zdroj považuji knihu Anderse Åslunda *How Ukraine became a market economy and democracy*, která mi poskytla užitečné informace o vnitrostátní situaci Ukrajiny k naprosté většině kapitol. Čím blíže jsem postupovala k současné době, tím více jsem byla nucena užívat elektronické zdroje, vzhledem k nedostatku tištěných publikací na toto téma, obzvláště pak v českém jazyce. Pro období po „oranžové revoluci“ jsem použila řadu odborných článků z časopisů *Mezinárodní politika* a *Revue Politika*. Články týkající se období nástupu prezidenta Janukovyče k moci byly pouze ojedinělé, proto jsem později musela vycházet především ze zahraničních novinových zpráv. Při čerpání z článků, u kterých byl patrný příklon ať už k Rusku či k Ukrajině, jsem se snažila držet faktů a zůstat objektivní.

1. Historie

1.1 *Vztahy po rozpadu SSSR*

Pro Ruskou federaci je charakteristické pokládat postsovětský prostor za sféru svých vlastních zájmů, což, mimo jiné, dokládá *Korzyrevová doktrína* „blízkého zahraničí“ (Kuchyňková 2006: 34). Obzvláště důležití jsou pak především západní sousedé jako Ukrajina a Bělorusko, se kterými jsou spjaty úzké historické a kulturní vazby. Ekonomiky Ukrajiny a Běloruska jsou jedněmi z největších v rámci postsovětského prostoru. Obě země také záhy po rozpadu SSSR začaly disponovat poměrně velkým jaderným arzenálem, který tam byl strategicky umístěn ještě za existence Sovětského svazu a jehož budoucí vlastnictví bylo nutné akutně vyřešit. Vztahy k oběma státům se tedy vždy nacházely na předních místech ruské zahraniční politiky, což samozřejmě platilo i naopak (Litera 1998: 16). Zatímco Bělorusko se v oblasti zahraniční politiky silně orientovalo na Rusko, Ukrajina neměla v této orientaci ustálenou strategii (Hodač, Strejček 2008: 95).

Formování „nových“ ukrajinsko-ruských vztahů významně poznamenala údajná nerovnocennost vžitá v představách obou národů. Na vině tohoto chápání se z části podílela tzv. leninská národní politika, která měla za cíl postupné vytváření jednotného ruský mluvícího sovětského národa. V důsledku toho se pak objevovaly úvahy, že ukrajinský národ neexistuje a Ukrajina je pouze periferií Ruska (Zilynskyj 1998: 66). Obdobné názory však existovaly již v 19. století, kdy carský režim označoval Ukrajinu jako tzv. Malou Rus a Ukrajince za Malorusy (Cabada 2008: 400). Tomuto vnímání také neprospívá rozšíření ruských televizních stanic po Ukrajině. Ukrajincům je neustále prezentován ruský pohled na veškeré události, kdy v 90 % je Ukrajina vykreslována negativně (Losev 2006: 14-15).

Již od počátku existence nezávislé Ukrajiny se objevovaly konflikty zapříčiněné politikou Ruské federace, která usilovala o zachování dominantního vlivu v postsovětských zemích (Zilynskyj 1998: 66). Ve vztahu s Ruskem pak musela Ukrajina čelit problémům pěti důležitých sfér. Jmenovitě šlo o vojensko-bezpečnostní oblast (denuklearizace, rozdělení sovětského černomořského loďstva), integritu společných

hranic, ekonomickou oblast, energetickou oblast a Společenství nezávislých států (Åslund 2009: 36).

Prvním větším sporem byla otázka kontroly bývalých sovětských jaderných zbraní v ukrajinském prostoru. O jejich demontáž se aktivně zasazovalo nejen Rusko, ale i západní státy. Ty si nepřály, aby jaderným arzenálem disponovaly nové ještě nestabilní režimy. Na rozdíl od Běloruska, které uznalo sovětské zbraně za ruské a zřeklo se jich, se Ukrajina rozhodla z dané situace těžit (Hodač, Strejček 2008: 96-97). Bývalé sovětské zbraně byly prohlášeny za ukrajinské a v případě demontáže a realizace nejaderného statusu byly požadovány mezinárodní bezpečnostní záruky. Problém se vyřešil v lednu 1994, kdy byla podepsána smlouva o likvidaci ukrajinského jaderného arzenálu mezi Ukrajinou, Ruskou federací a USA. Podepsání této smlouvy zajistilo Ukrajině zlepšení vztahů se Západem, které doprovázely ukrajinské snahy o přiblížení k NATO a EU. V listopadu 1994 ukrajinský parlament (Nejvyšší rada) také odsouhlasil přistoupení ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní a díky tomu pak byly poskytnuty Ukrajině mezinárodní bezpečnostní záruky ze strany Spojených států, Velké Británie a Ruské federace (Zilynskyj 1998: 72).

Dalším ožehavým tématem vojensko-bezpečnostní dimenze ukrajinsko-ruských vztahů byl problém Krymu a černomořského loďstva. Krymská autonomní republika byla znovu obnovena ještě v rámci sovětské Ukrajiny. V celoukrajinském referendu z prosince 1991 pak Krym a město Sevastopol hlasovaly za ukrajinskou nezávislost. Zpochybňování příslušnosti Krymu k Ukrajině pak nastalo v důsledku sporu s Ruskem o černomořské loďstvo, které mělo základnu v Sevastopolu. Příčinou sporu byl dekret ukrajinského prezidenta Leonida Kravčuka ze dne 5. 4. 1992, který se zavazoval k vytvoření ukrajinských námořních sil na základě černomořského loďstva. Požadavek se setkal s negativní reakcí z ruské strany, která se zároveň snažila využít neklidu na Krymu ve svůj prospěch. Krátce po schválení autonomní republiky Krym ukrajinským parlamentem se několikrát pokoušel krymský parlament o samostatnost. Této nestabilní situace na Krymu pak využívalo Rusko, které se nezdráhalo prohlásit v červenci 1997 Sevastopol za ruské město. Následně se zvedla vlna protestů ze strany Ukrajiny a celý problém se dostal až na mezinárodní scénu, když se jím zabývala Rada bezpečnosti OSN. Rezoluce Rady bezpečnosti pak konstatovala, že čin ruského parlamentu byl nepravomocný (Zilynskyj 1998: 68-70). Po několika neúspěšných pokusech ze strany

jak Ukrajiny, tak Ruska uhasit spor o loďstvo, došlo v roce 1997 k podepsání dohody o jeho rozdělení. Námořní základna Sevastopol byla pronajata Rusku na 20 let za téměř \$98 milionů ročně. Byl legalizován pobyt ruských jednotek na Krymu a černomořské loďstvo bylo rozděleno na dvě části (Hodač, Strejček 2008 : 98-99). To však bylo dáno pouze formálně, jelikož si Rusko od Ukrajiny nakonec odkoupilo velkou část jejího podílu. Pár dní na to obě strany podepsaly rusko-ukrajinskou Smlouvu o přátelství, spolupráci a partnerství, čím byly společné hranice prohlášeny za nezpochybnitelné (Åslund 2009: 101).

Největším ekonomickým problémem po rozpadu SSSR bylo přetrvávání rublové zóny. V tom viděla Ukrajina příležitost pokračovat ve využívání výhod rublové zóny, a tak neustále odkládala zavedení vlastní měny. Došlo to až tak daleko, že si Ukrajina svým přístupem přivodila hyperinflaci. Stalo se tak v roce 1993, když Centrální banka Ruské federace ukončila rublovou zónu (Åslund 2009: 37).

Další problematickou záležitostí ekonomické oblasti byl nevhodně nastavený systém zahraničního obchodu. Nové vzniklé ukrajinské Ministerstvo vnějších ekonomických vztahů bylo založeno zcela podle sovětského vzoru, včetně systému licencí, kvót a povolení. Kvůli tomu pak byla Ukrajina několik let závislá na obchodování s postsovětskými zeměmi, u kterých dominoval řízený trh s pevnými kvótami a cenami pod tržní úrovní. Až v roce 1995 začal fungovat obchod mezi Ukrajinou a bývalými sovětskými zeměmi podle tržně orientovaného přístupu (Åslund 2009: 37-38).

Po rozpadu SSSR také vyvstala otázka, jak naložit se sovětskými zahraničními dluhy. Ruská federace se nabídla vzít veškerou odpovědnost na sebe za podmínky, že by ji připadly i výrazně nižší aktiva. Tento návrh přijaly všechny země bývalého Sovětského svazu, kromě Ukrajiny. Ukrajinci se domnívali, že aktiva musí být vyšší než pasiva. Proto zahájili jednání o svých požadavcích výměnou za souhlas (Åslund 2009: 38). Jednání byla zdlouhavá, ale nakonec Ukrajina přeci jen něčeho svým postojem dosáhla. V roce 1995 došlo k podepsání dohody o restrukturalizaci zadluženosti Ukrajiny vůči Rusku (Zilynskyj 1998:72).

Na konci roku 1991 bylo vytvořené Společenství nezávislých států. SNS mělo usnadnit multilaterální vztahy mezi bývalými zeměmi SSSR. Ve skutečnosti však příliš významné nebylo, pouze několik z uzavřených dohod se dá považovat za klíčové. Ukrajina měla k SNS velmi vágní vztah, ačkoli byla jednou ze zakládajících zemí, smlouva o vstupu Ukrajiny do SNS nebyla nikdy ratifikována (Åslund 2009: 38). Společenství bylo vnímáno částí ukrajinské veřejnosti a politické reprezentace negativně, v určité míře v tom spatřovali návaznost na SSSR (Zilynskyj 1998: 64-65). I přesto, že byla mezi členy SNS v roce 1994 podepsána Dohoda o zóně volného obchodu, v praxi nefungovala, jelikož nebyla v některých zemích ratifikována. Systém obchodování uvnitř SNS pak byl neefektivní kvůli oblíbenému zavádění kvót a prohibitivních cel (Åslund 2009: 38-39).

1.2 Prezidentská éra Leonida Kučmy

Ukrajinská politika 90. let je bezpochyby spjata s osobností Leonida Kučmy. Mezi léty 1992 a 1993 zastával úřad předsedy vlády. Během jeho premiérského období se několikrát dostal do sporu o exekutivě s tehdejšími prezidentem Leonidem Kravčukem. Kučma spor vyhrál a jeho kabinet byl mezi léty 1992 a 1993 obdařen mimořádnými pravomocemi k překonání politické krize (Cabada 2008: 403). Když poté Kučmův program ekonomické reformy neprošel parlamentem, on sám „hrdinně“ rezignoval (Åslund 2009: 46).

Do vrcholné politiky se znovu vrátil v roce 1994, kdy byl zvolen druhým ukrajinským prezidentem. Díky výraznému proruskému postoji jej před volbami podporoval Dněpropetrovský klan¹ a další proruský orientovaní oligarchové (Cabada 2008: 403). Jeho volební slogan zněl „Rusko a Ukrajina: méně zdí, více mostů“ (Åslund 2009: 66). Záhy po svém zvolení tento postoj z části opustil a začal se prezentovat jako ukrajinský nacionalista (Cabada:403; Zilynskyj 1998: 67). Jeho první prezidentské činy vedly ke stabilizování ukrajinské ekonomiky. V září 1994 podepsal dohodu s Mezinárodním měnovým fondem, která k tomu měla dopomoci. Mezi léty 1994 a 1995 přijal kroky vedoucí k větší obchodní a cenové liberalizaci a také k privatizaci.

¹ Klany mají rozhodující moc v oblasti politiky a ekonomiky, v jejich čele stojí oligarchové – multimilionářští podnikatelé. Nejdůležitější klany jsou soustředěné v oblasti měst Kyjev, Doněck a Dněpropetrovsk (Åslund 2009: 106-109).

Krymské separatistické tendence byly v roce 1995 odvráceny. A během roku 1996 Ukrajina konečně přijala novou ústavu a novou měnu – hřivnu. Těmito reformami prezident v podstatě splnil své cíle v oblasti národní integrity (Åslund 2009: 62-91).

Poté Kučma přesunul svůj zájem na oblast zahraniční politiky. Nejdůležitějším zahraničním partnerem byla Ruská federace, se kterou Ukrajina podepsala v roce 1997 již zmíněnou dohodu o rozdělení černomořského loďstva spolu se Smlouvou o přátelství, spolupráci a partnerství. Tyto smlouvy znamenaly pro Leonida Kučmu mimořádný úspěch. Prezident si také velice vážil dobrých vztahů se Spojenými státy, zejména díky častým vzájemným návštěvám s prezidentem Clintonem a viceprezidentem Al Gorem. Avšak mnohem větším Kučmovým cílem bylo postupně integrovat Ukrajinu do evropských organizací. Od roku 1995 je tak Ukrajina členem Rady Evropy. Za důležité cíle zahraniční politiky označil ukrajinský prezident členství v Evropské unii a integraci do Severoatlantické aliance (Åslund 2009: 93-104).

V roce 1999 se konaly prezidentské volby, které Kučma opět vyhrál. Měl finanční podporu oligarchů, kteří současně ovládali většinu ukrajinských médií, ve kterých byl Leonid Kučma prezentován nejpozitivněji ze všech kandidátů. Přestože byly volby relativně svobodné, měly již od počátku kriminální podtext. Objevily se dvě nevyjasněné politické vraždy a pokus o atentát na kandidátku na prezidenta (Åslund 2009: 118-121).

Další aféra na sebe nenechala dlouho čekat. Na podzim roku 2000 byl nalezen mrtev nezávislý novinář Heorhiy Gongadze. Z vraždy byl viněn Leonid Kučma, jako důkaz posloužila zvuková nahrávka, ve které je údajně slyšet Kučmův hlas objedávající si vraždu Gongadzeho.² Spojení Kučmy s vraždou nebylo nikdy potvrzeno, nicméně jej tento skandál plně zdiskreditoval (D'Anieri 2007: 92-93).

Zatímco Kučmova popularita strmě klesala, jiný mocný muž na poli ukrajinské politiky významně posiloval. Viktor Juščenko, bývalý guvernér Národní banky Ukrajiny, byl na konci roku 1999 jmenován předsedou vlády. Představoval vcelku atraktivní politickou osobnost, a ačkoli se ve vrcholové politice pohyboval delší dobu,

² Celé aféře se přezdívalo „Kuchmagate“.

nebyl poznamenán korupcí či organizovaným zločinem jako jiní. Koncem 90. let Ukrajina začala ekonomicky upadat, jelikož reformy z roku 1994 byly pouze krátkodobě nastavené. Juščenko měl připravené řešení tohoto problému – 100 denní reformní program skládající se z centrální vládní reformy, fiskální reformy, energetické reformy, pozemkové reformy, velké privatizace a protikorupčních opatření.³ Juščenkova vláda se stala jednou z neúspěšnějších vlád v historii Ukrajiny, i přestože byla u moci pouze půldruhého roku.

Jakmile se zdálo, že je Ukrajina z nejhorších ekonomických obtíží venku, začala se objevovat kritika vlády především ze strany oligarchů. Nové energetické reformy, prosazované ministryní paliv a energetiky Julijí Tymošenko, oligarchickou strukturu finančně nesmírně poškozovaly. Oligarchické a levicové strany proto spojily své síly a postaraly se o to, aby v květnu 2001 Nejvyšší rada vyslovila Juščenkově vládě nedůvěru. To pak přispělo k profilování středo-pravicové opozice v čele s Julijí Tymošenko a Viktorem Juščenkem, která si stanovila za cíl vyhrát parlamentní volby v roce 2002 a především pak prezidentské v roce 2004. V souvislosti s tím byla založena dvě politická uskupení, s Juščenkem spjatý blok Naše Ukrajina a Blok Julije Tymošenko.

Parlamentní volby roku 2002 přinesly opozici úspěch. Opoziční strany⁴ získaly téměř 58 % všech hlasů a celkově zvítězil blok Naše Ukrajina s 23,6 %. Opozice se však nedokázala sjednotit a tak Juščenkově straně chyběl koaliční partner. Sestavením vlády byl tedy nakonec pověřen gubernátor Doněcké oblasti Viktor Janukovyč. Během voleb se však Juščenko vykreslil jako nejvýraznější opoziční kandidát na prezidenta, čehož si tehdejší prezident s premiérem byli dobře vědomi (Åslund 2009: 132-159).

³ Původně měl připravený program „1000 dní reformy“, ale byl si vědom toho, že se tak dlouho v premiéřské funkci neudrží.

⁴ Naše Ukrajina, Komunistická strana, BJuT, Socialistická strana

2. Vztahy po tzv. oranžové revoluci

2.1 Prezidentské volby 2004

Leonid Kučma, jakožto hlava státu, disponoval mimořádně silnými pravomocemi, zejména v oblasti výkonné moci. Těch se nechtěl vzdát i přesto, že mu končil jeho již druhý prezidentský mandát. Ústava uvádí, že prezident smí vykonávat svou funkci pouze po dvě období. Tato ústava však byla přijata v roce 1996, tedy dva roky po prvním zvolení Kučmy. To poskytovalo Kučmovi pádný argument v jeho usilování o umožnění třetí kandidatury. Ústavní soud mu tuto výjimku povolil, nicméně Kučma svou kandidaturu nakonec zamítnul. Po „Kuchmagate“ by nebylo jeho vítězství příliš pravděpodobné (Åslund 2009: 177). Smířil se tedy s faktem, že prezidentem se stane někdo jiný a přesunul svou pozornost jinam.

Jelikož Kučma věděl o silných volebních preferencích Juščenka, pokoušel se oslabit moc budoucího prezidenta a přenést některé pravomoci na parlament. Spekulovalo se, že budoucím silným premiérem by měl být on sám.⁵ Klíčová část reformy, prosazovaná prezidentskou administrativou, však neprošla rozhodujícím hlasováním. Kučmovi tedy již nezbývalo nic jiného, než si zvolit přijatelného nástupce a protlačit jej na prezidentský stolec. Jediným akceptovatelným kandidátem se jevil Viktor Janukovyč. Zcela ideální však pro Kučmu nebyl, patřil totiž do konkurenčního doněckého klanu, a tudíž neusiloval o zcela totožné cíle (Kratochvíl 2005: 13).

Celé prezidentské kampani bezpochybně kralovali dva Viktorové – Juščenko a Janukovyč. Opoziční kandidát Juščenko měl zaručenou podporu další představitelky opozice Julije Tymošenko. Ta se vzdala své kandidatury v Juščenkův prospěch výměnou za premiérské křeslo v případě jeho vítězství (Åslund 2009: 184). Boj na politickém kolbišti byl cokoli, jen ne férový. „Provládní“ kandidát měl jistou podporu naprosté většiny médií, což posloužilo jako účinný nástroj propagandy a oba hlavní tábory se nezdřáhaly používat populistická hesla⁶ (Kratochvíl 2005: 13). Objevovaly se

⁵ MLEJNEK, J. (2004). Ukrajinské volby – krajina před čtvrtým kolem. *Revue Politika* [online]. Roč. 2, č. 10. [cit. 2014-04-12]. Dostupný z WWW <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/734/ukrajinske-volby-krajina-pred-ctvrtym-kolem>>. ISSN 1214-0899.

⁶ Janukovyč sliboval až dvaapůlkrát vyšší mzdy, zatímco Juščenko např. pět milionů pracovních míst.

také velice alarmující incidenty, nejzávažnější z nich byla nevyjasněná otrava V. Juščenka dioxinem, který se na něm viditelně podepsal (Åslund 2009: 185-186).

Viktor Janukovyč ve své kampani sázel na „ruskou kartu“. Ruština se měla stát druhým oficiálním jazykem a měla také existovat možnost ukrajinsko-ruského občanství. Ukrajina by rovněž zanechala snah o bližší spolupráci se Severoatlantickou aliancí. Díky čemuž by Ruská federace liberalizovala cestovní regulace a Ukrajinci by směli pobývat v Rusku 90 dní bez víza (Wilson 2005: 89-90).

Janukovyč se také těšil přízně Kremlu. Poté, co se v Rusku v roce 2000 dostal k moci Vladimír Putin, byla zahájena bližší spolupráce s Ukrajinou. Hlavním záměrem bylo získat vliv v zemích bývalého Sovětského svazu pomocí částečné „rekonstrukce“ SSSR. K tomuto účelu měly posloužit nadnárodní politické a ekonomické struktury. Perepelytsya zmiňuje tři hlavní cíle, které Rusko na Ukrajině sleduje: sjednocení východoslovanského geopolitického prostoru, ukrajinské lidské zdroje a transportní a komunikační síť Ukrajiny (Åslund 2009: 168-169; Semeniuk 2007: 124-125).

Ruský prezident pak souhlasil s podporou jakéhokoli kandidáta, kterého si stávající ukrajinský režim zvolí. Tak se také stalo a v červenci roku 2004 vyjádřil Putin veřejnou podporu Janukovyčovi. Viktor Janukovyč dostal k dispozici přední ruské politické poradce spolu s rozsáhlou finanční podporou (Åslund 2009:182-183). Putin se rozhodl využít i své vlastní popularity na Ukrajině, a tak často vystupoval v ukrajinské televizi ve prospěch prorežimního kandidáta (Wilson 2005: 94).

Dalším z ruských způsobů, jak ovlivnit ukrajinské volby, bylo nabídnutí členství v novém projektu Jednotného ekonomického prostoru (JEP). Kromě Ukrajiny a Ruska se měly dalšími členy stát Bělorusko a Kazachstán. Projekt byl koncipován jako celní a měnová unie a měl zkoordinovat vstup svých členů do Světové obchodní organizace (WTO). Na Ukrajině se koncept neseťkal s velkým nadšením. Tři hlavní členové vládního kabinetu⁷ byli proti a prezident Kučma s premiérem Janukovyčem jej přijímali s velkým váháním. Jediným zřejmým podporovatelem z Janukovyčova kabinetu byl

⁷ ministr zahraničních věcí Konstantin Gryščenko, ministr hospodářství Valerij Choroškovskij, ministr spravedlnosti Oleksandr Lavrynovyč

zástupce premiéra Mykola Azarov. Celý projekt na Ukrajině padl po tzv. oranžové revoluci (Åslund 2009: 170-171).

Na rozdíl od Janukovyče se Juščenko ve své předvolební kampani prakticky nezmiňoval o zahraniční politice. Byl však známý svou náklonností k evropské integraci a vzhledem k tomu výslovně zdůrazňoval, že se bude snažit o dobré vztahy i s Ruskem. V kampani využíval svého „čistého štítu“, vyzdvihl především univerzální hodnoty jako svoboda a spravedlnost a vymezil se vůči oligarchům, represi a korupci (Åslund 2009: 179). Symbolickou barvou kampaně se stala oranžová. Jelikož se volby konaly na podzim, kdy jsou ulice olemované podzimním listím této barvy (Wilson 2005: 72).

Zjednodušeně řečeno Juščenko prezentoval „západní“ demokracii a evropské hodnoty, kdežto Janukovyč zastával stávající oligarchický systém s pevnými vazbami na Rusko (Åslund 2009: 189). Dle slov ruského politického konzultanta V. Nikonova měly být prezidentské volby klíčové pro budoucí orientaci Ukrajiny. Vítězství Juščenka bylo chápáno jako budoucí spojení s USA a vstup do NATO, zatímco výhra Janukovyče by přinesla příklon k Ruské federaci a vstup do Jednotného ekonomického prostoru (Tucker 2010: 25).

Podpora obou kandidátů na Ukrajině byla do jisté míry geograficky determinována. Juščenka podporoval spíše ukrajinsky mluvící středozápad země a jeho oponenta Janukovyče zase ruskojazyčný jihovýchod. Během voleb se v plné síle ukázala rozpolcenost ukrajinské identity, která je dána především rozdílným kulturně historickým vývojem. Západ Ukrajiny patřil během staletí středoevropským zemím, zatímco východ byl součástí Ruska, které jej podrobilo silné rusifikaci. Kulturní rozdíly se projevují také v konfesi. Na západě dominuje řeckokatolická církev a na východě zase pravoslavná. Ukrajina je tedy nesourodý komplex, který není kulturně, jazykově ani nábožensky jednotný. Jako celek tedy může jen stěží fungovat, jelikož se zahraničně politickou orientací bude vždy jedna ze stran nespokojena (Kratochvíl 2005: 14).

První kolo voleb 31. října dopadlo vcelku vyrovnaně, oba hlavní představitelé získali necelých 40 procent. Druhé kolo 21. listopadu již přineslo zvrat. Přestože výsledky nezávislých průzkumů předpovídaly převahu Juščenka, zvítězil v tomto kole Janukovyč. Události tak nabraly rychlý spád. Zvedl se masivní odpor vůči vládě, která

byla osočena z volebních podvodů. Tyto praktiky zahrnovaly převážení voličů z jedné volební místnosti do druhé, nátlak na skupiny závislé na státním sektoru, či podezřele vysokou volební účast některých východních regionů (Kratochvíl 2005: 13).

Protivládní odpor získal oficiální název „oranžová revoluce“, podle barvy Juščenkovy kampaně. Hlavní protesty zmobilizoval sám Juščenko a odehrávaly se na kyjevském náměstí Nezávislosti (také zvaném Majdan), odkud se postupně rozšířily do ulic a dalších náměstí v centru hlavního města. Za hlavní agitátory oranžové revoluce se dají označit Julija Tymošenko, Oleksandr Zinčenko, socialista Jurij Lucenko a liberál Mykola Tomenko (Åslund 2009: 191-192)

Mezinárodní pozorovatelé z Rady Evropy, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Evropského parlamentu potvrdili, že během voleb docházelo k machinacím s hlasy (Åslund 2009: 191). Výsledek tohoto druhého kola si tedy žádal reakci zahraničních mocností. Vladimír Putin se nevzdával a hned druhý den po volbách gratuloval Janukovyčovi k vítězství. Zatímco Spojené státy americké prohlašovaly za vítěze voleb Viktora Juščenka, a to vzhledem k hrubému porušování regulérnosti voleb ze strany Janukovyčova týmu. Německo oproti tomu navrhlo uspořádat třetí kolo voleb kvůli záruce legitimacy. Německý postoj brzy přijala jako oficiální také Evropská unie (Vydryn 2006: 18-19).

Vzhledem k stále probíhajícím protestům bylo nezbytné zahájit jednání, která by nastínila možné řešení situace. Jednání ovšem nepřenesla kýžených výsledků, jelikož opozice nechtěla přijmout žádné z navrhovaných východisek.⁸ Poté, co 3. prosince ukrajinský Nejvyšší soud rozhodl o neplatnosti výsledků hlasování druhého kola, bylo jeho opakování již nezbytné (Kratochvíl 2005: 13-14). Zároveň parlamentní většina vyslovila nedůvěru Janukovyčově vládě. Než se však stihl Juščenko z těchto novin radovat, objevila se další prorežimní snaha zvrátit skóre. Prezident Kučma přislíbil odvolat vládu pouze, když parlament schválí novou konstituční reformu oslabující moc prezidenta. Tak se také stalo, Nejvyšší rada přijala 8. prosince reformu, která měnila volební zákon, organizaci místních samospráv a především posilovala pravomoci premiéra a parlamentu na úkor prezidenta.⁹

⁸ Jedním z návrhů bylo uspořádání nových voleb bez hlavních protagonistů – Juščenka a Janukovyče.

⁹ Reformy měly vejít v platnost 1. ledna 2006.

Opakované druhé kolo prezidentských voleb 26. prosince s konečnou platností vyhrál Viktor Juščenko, který získal 52 procenta hlasů. Výsledkem oranžové revoluce se tedy stal kompromis, kdy Juščenko měl umožněno se stát prezidentem, ale pouze za určitých omezujících podmínek (Åslund 2009: 195-197).

2.2 Viktor Juščenko a oranžová vláda

Po inauguraci a jmenování nové vlády v čele s Tymošenko, zamířil prezident Juščenko na svou první zahraniční cestu do Moskvy.¹⁰ Cílem bylo ukázat, že z ukrajinské strany žádné nepřátelství nečísí. Jako smířlivé gesto by se také dalo chápat Juščenkovu odvolání ukrajinských jednotek z Iráku¹¹ (Åslund 2009: 203-204). Některým vysoce postaveným činitelům Ruské federace však bylo nové politické uspořádání na Ukrajině stále trnem v oku. Důkazem byl vydaný mezinárodní zatykač na premiérku Juliji Tymošenko. I když bylo její jméno posléze staženo z databáze Interpolu, ruská generální prokuratura svůj zatykač neodvolala (Gombos 2005: 23).

Jmenování nové vlády probíhalo za přítomnosti principů prohlašovaných v prezidentské kampani Juščenka, tedy otevřeně a průhledně. Prezident také dostal svému slibu bojovat proti korupci. Bylo zahájeno vyšetřování představitelů bývalých vládních kruhů a k omezení korupce pak posloužilo snižování poplatků, cel či zvýšení mezd úředníkům (Gombos 2005: 23).

„Porevoluční“ období však nebylo dokonalé. Nová premiérka Tymošenko „vyhlásila válku“ oligarchům, když plánovala rozsáhlou reprivatizaci některých velkých podniků, jež byly privatizovány v posledních pěti letech. Jejím dalším populistickým počinem byla též například regulace cen. Na privatizaci dle jejích záměrů nakonec nedošlo, nicméně její přístup byl důvodem častých sporů s prezidentem, jež vyústily v její odvolání z postu premiérky.

Mezitím také rezignoval státní tajemník O. Zinčenko, údajně kvůli korupčním kauzám, z nichž obvinil tajemníka bezpečnostní rady P. Porošenka a šéfa prezidentské

¹⁰ O dva měsíce později Putin ukrajinskému prezidentovi formální návštěvu oplatil.

¹¹ Vojáky tam vyslal bývalý prezident Leonid Kučma v roce 2003, velice usiloval o vstup Ukrajiny do NATO (Åslund 2009: 172).

kanceláře O. Tret'jakova. Oba posledně jmenovaní rovněž podali rezignaci. Neorganizovanost vlády, stejně jako její skandály, znamenaly faktické selhání "oranžové koalice", které přineslo nevyhnutelný propad její popularity.

Premiérem byl jmenován blízký přítel prezidenta Jurij Jechanurov, jehož hlavním cílem bylo eliminovat „škody“ napáchané Julijí Tymošenko. Prioritou tedy bylo zastavit reprivatizaci a zabezpečit existující majetková práva. Ve výsledku pak byla reprivatizována jediná společnost, ocelárna Kryvorižstal,¹² za což agitoval sám prezident Juščenko. Novým majitelem huti se stal koncern Mittal Steel. V aukci za ni zaplatil rekordních 4,8 miliardy dolarů, což je šestinásobek ceny, za níž byla privatizována před rokem. Úspěšný prodej posílil nejen státní příjem, ale také i zahraniční investice, které s rokem 2005 ustály. Zastavení reprivatizace také přineslo tolik potřebný ekonomický růst. Někteří podnikatelé, kvůli obavě ze ztráty společnosti, pozastavovaly produkci, čímž ekonomiku zpomalili (Åslund 2009: 205-211).

2.3 Vyostření vztahů

Během prezidentského období Viktora Juščenka se Ukrajina dostala do několika závažnějších konfliktů s Ruskou federací. Jedním z nich je takzvaná plynová krize. Ruská velmocenská politika začala, od nástupu Vladimíra Putina k moci, pro své účely stále více využívat ekonomických prostředků. Jelikož stará strategie „úplatků“ v podobě levné ropy a plynu výměnou za bezvýhradnou loajalitu přestala fungovat, bylo zapotřebí nastolit nový kurs. Ekonomické pokošení „soupeře“ zaručovalo posílení dominantního politického vlivu, a to díky silnému hospodářskému postavení Ruska. Tato strategie byla v praxi uvedena právě v případě „plynové krize“. Tzv. oranžovou revolucí a odmítnutím projektu Jednotného ekonomického prostoru si Ukrajina zpečetila svůj osud. Rusko již nehodlalo dodávat levný plyn Ukrajině, vzhledem k její nové zahraničně politické orientaci na Evropu. Proto tedy bylo nutné cenu plynu zvýšit do podoby cen ostatních evropských klientů¹³ (Šimov 2006: 4-5). Ukrajina s vyšší cenou odmítala souhlasit, což Rusko podnítilo k radikálnímu kroku – přerušit dodávky plynu

¹² Ocelárna Kryvorižstal byla privatizována v roce 2004. Za 800 milionů dolarů si ji tehdy koupil Kučmův zeť Viktor Pinčuk, spolu s dalším vlivným oligarchou Rinatem Achmetovem. Zahraniční investoři přitom údajně nabízeli až dvojnásobnou cenu.

¹³ V roce 2005 Ukrajina platila \$50 za 1000 m³, nyní bylo požadováno \$230 (Åslund 2009: 211).

na Ukrajinu. Problém byl však v tom, že přes Ukrajinu vedl tranzitní plynovod do řady dalších evropských zemí. Po mezinárodních protestech Rusko ukončilo dvoudenní plynové embargo a zahájilo jednání s Ukrajinou. Ukrajinská energetická společnost Naftogaz a ruská plynová společnost Gazprom spolu nakonec uzavřely dohodu, kdy cena plynu byla téměř zdvojnásobena na \$95 za 1000 m³ a barterový obchod byl s konečnou platností zakázán (Åslund 2009: 211-212).

Parlamentní volby konané v březnu 2006 se nesly ve férovém duchu „oranžové revoluce“. Tou dobou již vstoupily v platnost nové reformy omezující, mimo jiné, prezidentské pravomoci. Prezident již nemohl vybrat ani odvolat premiéra, tato pravomoc začala náležet parlamentu, stejně jako odvolání vlády pomocí vyslovení nedůvěry. Moc prezidenta pak z větší části pramenila z postavení jeho strany v parlamentu a vládě.¹⁴ Vítězem voleb do Nejvyšší rady se stala Janukovyčova Strana regionů se ziskem 32 procent hlasů. Slavil také Blok Julije Tymošenko, který dosáhl 22 procent a Juščenkova Naše Ukrajina se 14 procenty. Celou parlamentní skupinu pak uzavírali socialisté s téměř 6 procenty a komunisté s necelými 4 procenty.

Sestavování vládní koalice neprobíhalo zcela hladce. Jednou z nabízených možností byla „obnovená“ oranžová koalice ve složení BJuT, Naše Ukrajina a Socialistická strana Ukrajiny. Překážkou se však jevily nepřekonatelné rozpory mezi Viktorem Juščenkem a Julijí Tymošenko, kdy si prezident nepřál její opětovné premiérství. Přijatelnějším východiskem pro prezidenta byla koalice Strany regionů a Naší Ukrajiny. I přes poměrně slibný průběh jednání¹⁵ se Juščenko na nátlak Julije Tymošenko rozhodl dohodu se Stranou regionů ukončit. Janukovyčova strana se nakonec domluvila se socialisty a komunisty a vytvořily většinovou koalici.

Juščenko a Naše Ukrajina pak měli na výběr dvě možnosti, jako prezident mohl Juščenko rozpustit parlament a vyhlásit nové volby nebo se mohl jeho blok Naše Ukrajina připojit k většinové koalici. Volba padla na druhou možnost a vznikla koalice národní jednoty, která zformovala vládu v čele Janukovyčem na postu předsedy vlády. Vládní program podporoval vstup Ukrajiny do WTO a jednání o členství v EU. Zároveň

¹⁴ MLEJNEK, J. (2006). Spojenci na ostří nože: ukrajinské parlamentní volby. *Revue Politika* [online]. Roč. 4, č. 4. [cit. 2014-04-24]. Dostupný z WWW < <http://www.revuepolitika.cz/clanky/415/spojenci-na-ostri-noze>>. ISSN 1214-0899.

¹⁵ Strana regionů byla ochotna přijmout prakticky všechny podmínky Naší Ukrajiny.

také byl přijat ruský projekt JEP, ne však komplexně, ale pouze jeho zóna volného obchodu (Åslund 2009: 213-216).

Proprezidentský blok Naše Ukrajina se však brzy stáhl do opozice,¹⁶ čímž započala snaha Janukovyče o redukcii prezidentových pravomocí. Následné přetahování opozičních poslanců pomocí úplatků bylo prováděné s cílem získat ústavní většinu.¹⁷ Díky ní by bylo umožněno provádění ústavních změn a vetování dekretů prezidenta, čímž by byla prezidentova pozice krajně oslabena. Tato protiústavní jednání vládní koalice vedla prezidenta k rozpuštění Nejvyšší rady a vypsání nových parlamentních voleb. Vládní krize přiměla bývalé spojence Naší Ukrajinu a BJuT k opětovné spolupráci. Zatímco se na Majdanu začali seskupovat příznivci vládních stran, především Strany regionů a Komunistické strany Ukrajiny. Samotná „přetahovaná“ o moc mezi prezidentem a premiérem nakonec vyústila v kompromis, kdy Janukovyč souhlasil s předčasnými volbami do Nejvyšší rady¹⁸ (Laryš 2007a: 28-31).

V parlamentních volbách z konce září 2006 se podařilo tříprocentní vstupní klauzuli do Nejvyšší rady překonat Straně regionů (34 %), BJut (31 %), Naší Ukrajině (14 %), Komunistické straně Ukrajiny (5 %) a Lytvynovu bloku (4 %)¹⁹ (Laryš 2007b: 32). Ekonomický program tří nejvíce zastoupených stran v parlamentu byl značně podobný, vzhledem k tomu, že se jedná o středo-pravicové strany. Prosazovaly deregulaci, privatizaci, stabilní makroekonomickou politiku, nižší daně, vstup do WTO a členství v Evropské unii. Jak Naše Ukrajina, tak BJuT byly členy Evropské lidové strany.²⁰ Zatímco Janukovyčova Strana regionů spolupracovala pouze s Putinovou stranou Jednotného Ruska. Největší rozdíly mezi stranami byly patrné především v kurzu zahraniční politiky. Naše Ukrajina stále trvala na Akčním plánu členství (MAP) NATO, což Strana regionů odmítala a Blok Julije Tymošenko se k tomu jasně nevyjadřoval (Åslund 2009: 220).

¹⁶ Další stranou v opozici byl Blok Julije Tymošenko.

¹⁷ K ústavní většině je zapotřebí 300 poslanců z celkových 450.

¹⁸ Důvodem byl nejspíš nátlak Janukovyčových sponzorů, kterým vleklá krize poškozovala podnikání. Navíc bylo velmi pravděpodobné, že Strana regionů volby opět vyhraje.

¹⁹ Lytvynův blok získal značnou podporu bývalých voličů Socialistické strany Ukrajiny, která si u veřejnosti poškodila svým působením ve vládní koalici, což bylo vnímáno jako zrada „oranžové revoluce“.

²⁰ Evropská lidová strana (European People's Party) je největší stranou Evropského parlamentu.

Většinou vládu nakonec utvořili „oranžoví“, tedy BJuT a Naše Ukrajina. Do premiérského křesla opět usedla Julije Tymošenko s tím, že její strana obsadí všechny ekonomické resorty vlády. Tymošenko slibovala opuštění populistické politiky, kterou činila během svého prvního výkonu premiérské funkce. Nicméně Juščenko se z předchozích vládních krizí také značně „poučil“ a jeho hlavní snahou se stala maximalizace prezidentských pravomocí. S vědomím tohoto cíle neumožňoval Tymošenko podílení se na vládě a veškerou legislativu prosazovanou premiérkou vetoval (Åslund 2009: 222-223).

Mezitím se schylovalo k dalšímu konfliktu ukrajinsko-ruských vztahů. Zahraniční politika prezidenta Juščenka usilovala o integraci do struktur NATO. Prezident doufal, že bude Ukrajině zaručen Akční plán členství na summitu NATO v Bukurešti v dubnu roku 2008. I když se tak nestalo, ukrajinské snahy velice rozhořčily ruského prezidenta Putina. Pokud by Ukrajina vstoupila do NATO, Rusko by ztratilo cenný prostor „izolující“ jej od sil Severoatlantické aliance. Putin se pak uchýlil ke znepokojujícím výhrůvkám. Zpochybňoval ukrajinský nárok na suverénní státnost a územní celistvost, když přiřčení Krymu k Ukrajině označil za nelegální čin (Åslund 2009: 226-227).

V téže době zintenzivněla ruská agrese vůči Gruzii.²¹ Od srpna 2008 docházelo k přestřelkám mezi gruzínskou armádou a jihoosetskými separatisty. Celý problém eskaloval, když Rusko poskytlo vojenskou podporu Jižní Osetii a Abcházii. Ukrajina se v tomto sporu přiklonila na stranu Gruzie. Poté, co byly do vojenských akcí začleněny ruské válečné lodě, Ukrajina pohrozila uzavřením přístavu Sevastopole, kde se ruská námořní základna nachází. Ačkoli byla Gruzie nakonec poražena, nezávislost Jižní Oseti a Abcházie drtivá většina států neuznává²² (Åslund 2009: 228).

Prezident Juščenko po celou dobu konfliktu Rusko silně kritizoval, zatímco premiérka Tymošenko se k tomu nechtěla vyjadřovat, za což ji Juščenko obvinil ze zrady. V důsledku toho vznikla další vládní krize, spojená mimo jiné s celosvětovou hospodářskou recesí. Naše Ukrajina vystoupila z vládní koalice s BJuT a prezident opět

²¹ Gruzie se potýkala se separatisty v oblastech Jižní Osetie a Abcházie. Oba regiony vyhlásily nezávislost.

²² Nezávislost Jižní Osetie a Abcházie uznalo Rusko, Nikaragua, Venezuela, Nauru, Vanutu a Tuvalu.

požadoval nové volby. K novým volbám nakonec sice nedošlo, nicméně celá situace významně přispěla k obrovské destabilizaci země.

Svou vnitrostátní politikou, často vedenou proti premiérce, si prezident Juščenko způsobil velký pokles popularity u voličů.²³ Podle průzkumů z léta 2008 by jej v nadcházejících prezidentských volbách podpořilo pouze 5 % obyvatel, zatímco Janukovyč 20 % a premiérku Tymošenko dokonce 25 % (Åslund 2009: 231-232). Za Juščenkův propad do jisté míry mohou oslabené prezidentské pravomoci, kdy prezident musel i o zbylé často bojovat, ale především absence proprezidentské většiny v parlamentu, která by mu umožňovala stabilní vládu.²⁴

Poslední ránou ukrajinsko-ruských vztahů za vlády prezidenta Juščenka bylo opětovné rozhoření „plynové krize“. Ukrajinský Naftogaz měl u ruského Gazpromu enormní dluh, navíc obě strany nebyly schopné se dohodnout na podobě cen za plyn pro nadcházející rok. V lednu roku 2009 pak Moskva opět uzavřela plynové kohoutky, jelikož podezřívala Ukrajinu z neoprávněného odčerpávání dodávek pro Evropu. Přes Ukrajinu procházelo 80 % dodávek plynu určených zemím EU. Proto Kyjev spoléhal na to, že ruský Gazprom nevydrží mezinárodní tlak na obnovu přísunu plynu a souhlasí nakonec s kompromisní částkou za plyn. Nicméně Rusko se rozhodlo z dané situace těžit i jinak a energetický gigant Gazprom byl opět využit jako politická zbraň. Ukrajina zmítána mezi vládní a ekonomickou krizí nyní umožňovala Rusku ji ještě více destabilizovat. Cílem také bylo přimět Ukrajinu prodat Rusku svou plynárenskou infrastrukturu. K tomu dobře sloužily pokusy o diskreditaci Ukrajiny u evropských zemí, kdy byla Ukrajina prezentována jako nedůvěryhodný obchodní partner, který neplní dohodnuté závazky. Navíc zahraniční euforie z „oranžové revoluce“ dávno opadla, a tak již Ukrajina neholdovala povzbudivým sympatiím ze strany západních států jako během první plynové krize. Rusko nakonec donutilo Ukrajinu přijmout vyšší cenu plynu, a to \$360 za 1000 m³. Dohodu podepsali premiéři obou zemí Julije

²³ S podobným propadem se potýkala i jeho strana Naše Ukrajina.

²⁴ MLEJNEK, J. (2009). Ukrajina: v zajetí bermudského trojúhelníku J-J-T. *Revue Politika* [online], roč. 7, č. 1. [cit. 2014-04-29]. Dostupný z WWW <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/33/ukrajina-v-zakleti-bermudskeho-trojuhelniku-j-j-t>>. ISSN 1214-0899.

Tymošenko a Vladimír Putin.²⁵ Tím však drama nekončilo, Gazprom stále hrozil odpojením plynu kvůli nesplaceným dluhům za dodávky.²⁶

Celé prezidentské období Viktora Juščenka probíhalo v „zápasnickém duchu“, ať už se jedná o dramatický nástup do prezidentské funkce, či neustálé politické boje s domácími politiky i s těmi ruskými. Jeho snahy o udržení demokracie na Ukrajině a přiblížení se EU se mu jistě nedají upřít, nicméně s koncem svého prezidentského období byl vnímán spíše jako vyhaslý symbol „oranžové revoluce“.

3. Vztahy za prezidenta Janukovyče

3.1 Prezidentské volby 2010

Páté prezidentské volby na Ukrajině se odehrály na počátku roku 2010. Prvním kolem úspěšně „prošli“ dva zcela samozřejmí kandidáti – Viktor Janukovyč (35 % hlasů) a Julije Tymošenko (25 % hlasů). Janukovyčova kampaň byla založena na kritice minulé „oranžové vlády“ v čele s oponentkou Tymošenko, která nezmírnila dopad světové ekonomické krize na Ukrajinu. Proto také Janukovyč sliboval novou ekonomickou reformu a zlepšení sociálních standardů. Zahraničně politický kurs směřoval k obnovení přátelských vztahů s Ruskem, což se sebou neslo odstoupení od spolupráce s NATO. Opětovné sblížení s Ruskem slibovala také Julije Tymošenko. Její kampaň se soustředila na potlačení vlivu oligarchů a utvoření spravedlivé společnosti podle evropských hodnot demokracie.²⁷

V druhém kole zvítězil Viktor Janukovyč s 48,95 % hlasů, kdežto Julije Tymošenko získala 45,47 %. Zatímco mezinárodní pozorovatelé označili volby za transparentní, Tymošenko se proti výsledkům voleb odvolala a požadovala prošetření

²⁵ Bývalý ruský prezident Putin se stal v květnu roku 2008 předsedou vlády. Na postu prezidenta jej vystřídal Dmitrij Medveděv.

²⁶ TICHÝ, L. (2009). Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009. *Euroskop* [online]. [cit. 2014-04-29]. Dostupný z WWW <<https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynove-krize-2009/>>.

²⁷ Q&A: Ukraine presidential election. *BBC* [online]. 2010 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8460978.stm>>.

výsledků u soudu.²⁸ Svou žalobu nakonec stáhla poté, co Nejvyšší správní soud odmítl zkoumat doložené důkazy. Tymošenko jej pak označila za zaujatý, stejně jako Ústřední volební komisi.²⁹

3.2 *Pokles demokracie za Viktora Janukovyče*

Během Janukovyčova výkonu prezidentské funkce se na Ukrajině velice zpomalil, až zcela zastavil demokratický pokrok, který sebou přinesla „oranžová revoluce“. Nedemokratičnost prezidenta Janukovyče se nezdral kritizovat ani jinak neutrální bývalý prezident Leonid Kravčuk.

Prvním zásadním krokem na domácí půdě bylo rozpuštění „oranžové“ vlády v čele s premiérkou Tymošenko. Novou vládní koalici pak tvořila Strana regionů, komunisté, Lytvynův blok a šestnáct přeběhlíků z jiných frakcí. Zahrnutím jednotlivých poslanců do vládní koalice vznikl vcelku nedemokratický precedent, vzhledem k tomu, že legitimní vládu dle ústavy mohou tvořit pouze koalice frakcí. Předsedou této vlády byl zvolen bývalý ministr financí Mykola Azarov, blízký spolupracovník Janukovyče.³⁰

Omezené prezidentské pravomoci se jevily Janukovyčovi jako nedostačující. Při kritice svého předchůdce a bývalé vlády označil za hlavního viníka, vzniklé politické krize a nerovnováhy moci, reformu z roku 2004, která omezovala prezidentskou moc. Ústavní soud pak označil onu politickou reformu za nezákonnou a obnovil ústavu z roku 1996. Tím se Ukrajina přesunula od parlamentarismu opět zpátky k semiprezidencialismu.³¹

V říjnu 2011 došlo k dalšímu ohrožení demokracie. Byla uvězněna hlavní tvář opozice vůči ukrajinskému prezidentovi Julije Tymošenko. Její odsouzení bylo

²⁸ Ukraine election: Yanukovich urges Tymoshenko to quit. *BBC* [online]. 2010 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8508276.stm>>.

²⁹ Юлія Тимошенко: рано чи пізно чесний суд дасть оцінку сфальшованим виборам-2010. *tymoshenko.ua* [online]. 2010 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.tymoshenko.ua/uk/article/uv4w2uwz>>.

³⁰ MOTYL, A.J. (2010). Ukrainian Blues: Yanukovich's Rise, Democracy's Fall. *Foreign affairs* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.foreignaffairs.com/articles/66447/alexander-j-motyl/ukrainian-blues>>.

³¹ КС скасував політреформу 2004 року. *newsru.ua* [online]. 2010 [cit. 2014-05-01]. Dostupný z WWW <<http://newsru.ua/ukraine/01oct2010/verdikt.html>>.

z důvodu údajného zneužití pravomocí, když podepsala s Ruskem dohodu o dodávkách a ceně plynu v roce 2009. Celá aféra měla závažné důsledky pro sblížovací pohovory Ukrajiny s EU, jelikož trestní stíhání se jevílo jako politicky motivované, což není známkou demokratické země.³² Zatčením bývalé premiérky si mohl Janukovyč „pojistit“ své šance během dalších prezidentských voleb. Trestní řízení bylo také zahájeno vůči dalším vysoce postaveným politickým oponentům, včetně bývalého prezidenta Kučmy.³³

V říjnu 2012 se konaly volby do Nejvyšší rady. Vítězem voleb se opět stala Strana regionů³⁴ s 34,2 % hlasů. Druhé místo obsadila politická strana Julije Tymošenko Baťkivščina³⁵ s 22,5 % hlasů. Dále se umístili komunisté (15 %), UDAR (13 %) a Svoboda (8 %). Mezinárodní pozorovatelé z OBSE prohlásili, že volby neprobíhaly za zcela rovných podmínek. Docházelo ke zneužívání administrativních zdrojů a byla také postrádána transparentnost kampaní a financování stran.³⁶

O porušování demokratických zásad také svědčila klesající svoboda médií. Ve velké míře docházelo ke zvýšení politizace soukromých sdělovacích prostředků. Celostátní televizní kanály z velké části ovládali mediální magnáti³⁷ podporující Janukovyče. Jejich kanály se pak vyhýbaly politicky citlivým tématům jako vládní korupce, zneužívání státních zdrojů prezidentem, porušování lidských práv nebo persekuce opozice. Několika nezávislým televizím byla na druhé straně odepřena licence během přechodu z analogového vysílání na digitální.³⁸

³² KRASNOLUTSKA, D.; LOVASZ, A. Tymoshenko prison sentence strengthens Russia's hand in Ukraine gas talks. *Bloomberg* [online]. 2011 [cit. 2014-05-03]. Dostupný z WWW <<http://www.bloomberg.com/news/2011-10-12/tymoshenko-prison-sentence-strengthens-russia.html>>.

³³ Criminal case against Kuchma already investigated, says prosecutor general. *Kyivpost* [online]. 2011 [cit. 2014-05-03]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/politics/criminal-case-against-kuchma-already-investigated--112105.html>>.

³⁴ Post předsedy strany převzal po Janukovyčovi Mykola Azarov.

³⁵ Strana byla součástí někdejší koalice subjektů užívající název Blok Julije Tymošenko.

³⁶ Ukraine election 'reversed democracy' OSCE says. *BBC* [online]. 2012 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://www.bbc.com/news/world-europe-20120888>>.

³⁷ Viktor Pinčuk, Ihor Kolomojskij, Valerij Choroškovskij a Rinat Achmetov

³⁸ Ukraine. *Freedomhouse* [online]. 2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/ukraine#.U2c_Ev1_seq>.

3.3 Viktor Janukovyč a optimalizace ukrajinsko-ruských vztahů

Na počátku výkonu prezidentské funkce se prezident Janukovyč nejspíše snažil formálně setřást nálepku proruský prezident. Jeho první zahraniční cesta zamířila do Bruselu a ne do Moskvy, jak bývá u ukrajinských prezidentů zvykem. V Bruselu prohlásil, že evropská integrace zůstává klíčovou prioritou Ukrajiny, což však nebude na úkor vztahů s Ruskou federací. Prezident chce, dle svých slov, zprostředkovat Ukrajině neutrální pozici mezi Evropou a Ruskem.³⁹ Z čehož v podstatě vyplývá, že se bude snažit o multivektorovou politiku, stejně jako bývalý ukrajinský prezident Leonid Kučma.

Druhá zahraniční cesta již vedla tradičně do Moskvy, kde se Janukovyč setkal jak s ruským prezidentem Medveděvem, tak s premiérem Putinem. Během setkání Janukovyč naznačil možnost prodloužení pobytu černomořského loďstva v Sevastopolu, který podle smlouvy měl skončit v roce 2017. Hovořilo se také o palčivém tématu, Severoatlantické aliancí. Ukrajinský prezident přislíbil, že Ukrajina již nebude usilovat o členství, nicméně bude s NATO nadále spolupracovat.⁴⁰

Konkrétním krokem vstříc, napravení pošramocených ukrajinsko-ruských vztahů, bylo podepsání Charkovských dohod v dubnu roku 2010. Těmi byl prodloužen pobyt ruského černomořského loďstva do roku 2042 výměnou za levnější dodávky plynu na Ukrajinu. V Rusku byly smlouvy považovány za největší úspěch ruské diplomacie, zatímco na Ukrajině to rozpoutalo bouřlivý nesouhlas ze strany opozice.⁴¹

Průlomem vztahů byl rovněž zákon o vymezení ukrajinské a ruské hranice. Hranice obou států v úžině spojující Azovské a Černé moře byla příčinou neshod již od rozpadu Sovětského svazu. Rusko uznalo ukrajinský nárok na ostrov Tuzla, za což si vymínilo právo na používání Krčského průlivu. Pro Ukrajinu byla tato dohoda obzvláště

³⁹ Ukraine's Yanukovich: EU ties a 'key priority'. *Kyivpost* [online]. 2010 [cit. 2014-05-02]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukraines-yanukovich-eu-ties-a-key-priority-60720.html>>.

⁴⁰ Viktor Yanukovich promises Ukraine will embrace Russia. *The Guardian* [online]. 2010 [cit. 2014-05-02]. Dostupný z WWW <<http://www.theguardian.com/world/2010/mar/05/ukraine-russia-relations-viktor-yanukovich>>.

⁴¹ MOTYL, A.J. (2010). Ukrainian Blues: Yanukovich's Rise, Democracy's Fall. *Foreign affairs* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.foreignaffairs.com/articles/66447/alexander-j-motyl/ukrainian-blues>>.

důležitá, vzhledem k jejím snahám o integraci do EU, kdy je územní integrita nutná pro bezvívový styk.⁴²

Za další prezidentovu „zásluhu“ zlepšení vztahů s RF se dá považovat pozvednutí statusu ruského jazyka na Ukrajině. Nejvyšší radou prošel v roce 2012 jazykový zákon iniciovaný Stranou regionů. Zákon rozšiřuje oficiální používání jazyků národnostních menšin v oblastech, kde je daný jazyk mateřským alespoň pro 10 % populace.⁴³

Z prezidentových ranějších prohlášení se mohlo zdát, že bude usilovat o multivektorovou politiku v Kučmově stylu, tedy o spolupráci jak se západem, tak i s východem. Vzhledem ke své specifické geografické poloze mezi „Evropou“ a bývalými státy Sovětského svazu a také pro nejednotnou kulturní identitu Ukrajiny je to celkem logické východisko. Nicméně Janukovyč se vcelku brzy vzdal důležitých „pák“, které Ukrajina při vyjednáváních s Ruskem dříve užívala, jmenovitě šlo především o členství v NATO a pobyt ruského černomořského loďstva v Sevastopolu. Co tedy stálo za tímto příklonem k Ruské federaci? Důvodů bude patrně více, ale je s určitostí jasné, že se Janukovyč musel potýkat se značně zhoršenou situací zapříčiněnou zahraniční politikou Juščenka. Vztahy s Ruskem byly na nulové úrovni, byl tedy nucen podniknout kroky ke zlepšení tohoto stavu, a to obzvláště v době, kdy zahraniční politika dvojice Putin-Medvěděv vůči Kyjevu nabývala stále ostřejší intenzity. S iluzí, že odstranění klíčových problémů vztahů přinese jejich výrazné zlepšení, pak Janukovyč obětoval zmiňované „páky“.

4. Politické „ústupky“ Janukovyče

V následujících podkapitolách blíže vykreslím několik specifických příkladů, na kterých se budu snažit dokázat nepřiměřenost jednání Janukovyčovy garnitury v oblasti vztahů Ukrajiny a Ruské federace z pohledu ukrajinských národních zájmů. Každé téma bude ve stručnosti představeno, přičemž důležitou částí bude rozpor v přístupu

⁴² Yanukovych signs Ukrainian-Russian border demarcation law. *Ria novosti* [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/world/20100722/159914295.html>>.

⁴³ Yanukovych signs language bill into law. *Kyivpost* [online]. 2012 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/yanukovych-signs-language-bill-into-law-311230.html>>.

posledních dvou ukrajinských prezidentů Juščenka a Janukovyče k dané problematice. Konkrétními tématy ukrajinsko-ruských vztahů pak budou: uznání holodomoru jako aktu genocidy, ukrajinský vztah k NATO, pronájem základny v Sevastopolu ruskému černomořskému loďstvu a možný vstup Ukrajiny do Celní unie.

4.1 *Holodomor*

Termín holodomor je nejčastěji spojován s uměle vyvolaným hladomorem mezi léty 1932 a 1933 na územích obývaných převážně etnickými Ukrajinci cílenou politikou stalinského režimu. V širším slova smyslu se také používá jako označení genocidy Ukrajinců, která započala již v roce 1929 nucenou kolektivizací ukrajinského venkova s cílem oslabit odpor vůči sovětské vládě.⁴⁴

Informace o hladomoru v SSSR podléhaly státnímu tajemství, vedení Sovětského svazu vehementně popíralo existenci této tragédie a jakákoli veřejná zmínka o tomto tématu často vedla k trestu v podobě pobytu v gulagu. Diskuze o holodomoru začaly být „přípustné“ až od roku 1987 s reformátorskou politikou glasnosti Michaila Gorbačova. Oficiální stanovisko SSSR, které již připouštělo existenci holodomoru, však označovalo za jeho příčinu období sucha a neúrody spolu se špatnou zemědělskou politikou prováděnou po celém území Sovětského svazu.⁴⁵

V téže době se téma holodomoru navíc dostalo do světového povědomí díky knize Roberta Conquesta *Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*, která v podstatě odstartovala zájem historiků o tuto tragédii. Conquestovo dílo si také našlo své odpůrce především z řad příznivců SSSR (Jeff Coplon, John Arch Getty aj.), kteří knihu kritizovali za údajné šíření propagandy ukrajinských nacionalistů v exilu či za ospravedlňování amerického imperialismu.⁴⁶

⁴⁴ Holodomor facts and history. *holodomorct.org* [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://www.holodomorct.org/history.html>>.

⁴⁵ MARPLES, D. (2002). Debating the undebatable? Ukraine famine of 1932-1933. *The Ukrainian Weekly*. [online] Roč. LXX, Č. 28, [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://www.ukrweekly.com/old/archive/2002/280205.shtml>>. ISSN 1996-1561.

⁴⁶ V té době se sice chýlila ke konci poslední fáze Studené války, i přesto se kniha zpochybňující politiku Sovětského svazu nemohla nevyhnout takovýchto negativních postojů.

S postupným pádem sovětského režimu na konci 80. let přišlo částečné otevření Sovětských archivů, které potvrzovaly do jaké míry vůdce SSSR Stalin a jeho stoupenci vědomě využívali hladu s cílem trestat odpor vůči režimu či nucené kolektivizaci. Mezi nálezy byly objeveny potvrzující důkazy v podobě přímých rozkazů Stalina.⁴⁷ Na přelomu 80. a 90. let pak byla zřízena Mezinárodní komise pro šetření rozsahu hladu na Ukrajině v letech 1932-33, vedená švédským profesorem Jacobem W.F. Sundbergem, která klasifikovala hladomor na Ukrajině jako genocidu.⁴⁸

Uznáním holodomoru jako aktu genocidy se Ukrajina snažila o zvýšení mezinárodního povědomí o faktu, že uměle plánované hladomory jsou stále praktikovány, čímž se snažila pomoci předejít těmto tragédiím. Od roku 2003 ku příležitosti 70. výročí holodomoru pak ukrajinský parlament přijal prohlášení, kterým identifikoval holodomor z 30. let jako akt genocidy, k čemuž poté vyzval i mezinárodní společenství.⁴⁹

Společné prohlášení Spojených národů z téhož roku pak definovalo hladomor jako důsledek politiky totalitního režimu, který způsobil milionové ztráty na životech Ukrajinců, přičemž nepadla ani zmínka o genocidě. Velvyslanec Ukrajiny Valerij Kučinsky prohlásil, že deklarace, kterou podepsala také Ruská federace, byla výsledkem mimořádného úsilí ukrajinských diplomatů. Její unikátnost tkví v tom, že to byl první dokument svého druhu, kterým OSN veřejně odsoudila totalitní režim Sovětského svazu z vražd milionů obětí. „Vypuštění“ slova genocida pak bylo kompromisem, který bylo nutné provést, aby Ruská federace celé prohlášení nezablokovala.⁵⁰

⁴⁷ Russia's Barbaric Denial on Holodomor. *La Russophobe*. [online]. 2008 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://larussophobe.wordpress.com/2008/12/08/russias-barbaric-denial-on-holodomor/>>.

⁴⁸ International Commission of Inquiry Into the 1932–33 Famine in Ukraine. The Final Report (1990). *Institutet för Offentlig och Internationell Rätt* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.ioir.se/ukrfamine.htm>>.

⁴⁹ Acknowledging the holodomor in Ukraine. *Association of Ukrainians in Great Britain*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.augb.co.uk/acknowledging-the-holodomor-in-ukraine.php>>.

⁵⁰ 30 U.N. member-states sign joint declaration on Great Famine. *The Ukrainian Weekly*. [online]. Roč. LXXI, Č. 46. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/2003/The_Ukrainian_Weekly_2003-46.pdf>. ISSN 1996-1561.

Mezinárodní rozruch rozproudilo v roce 2006 schválení nového zákona „O hladomoru 1932-1933 na Ukrajině“. Zákon označoval hladomor mezi léty 1932-33 za akt genocidy vůči ukrajinskému národu a ustanovil jeho veřejné popírání za nelegální.⁵¹ Holodomor byl citlivým tématem jak na Ukrajině, tak v Ruské federaci. Moskva ukrajinský výklad holodomoru stále odmítala a v roce pak 2008 přijala Státní дума prohlášení o neexistenci důkazů potvrzujících, že hladomor byl aktem genocidy, a to vzhledem k tomu, že mezi oběti této tragédie patřili členové různých národů žijící na území Sovětského svazu.⁵²

V říjnu 2010 Ukrajina opakovaně vyzývala k projednání mezinárodního uznání holodomoru jako genocidy na půdě OSN, kde to však bylo zamítnuto. Ukrajina se pak opět stala terčem kritiky Ruské federace, která vytýkala ukrajinskému vedení zneužívání historické tragédie k politickým účelům, stejně jako šíření etnické animozity, čímž prý chce vedení odvrátit pozornost od vlastní politické a ekonomické krize. Ukrajina tato obvinění odmítala, tvrdila, že ji uznání holodomoru jako aktu genocidy ze strany OSN poskytne právní důvody nárokovat morální a finanční škody ze strany Ruska.

Oficiální stanovisko k hladomoru také přijal Evropský parlament, když deklaroval, že hladomor mezi léty 1932-33, jenž způsobil smrt miliónů Ukrajinců, byl čin proti lidskosti. Přijaté rezoluce však opět nezmiňovala slovo genocida.^{53 54}

V roce 2010, stále za prezidenta Juščenka, byl za hlavního viníka hladomoru ve 30. letech ukrajinským soudem označen sovětský diktátor Stalin a jeho vedení komunistické strany. Soud svým výrokem případ uzavřel, jelikož odsouzení byli již dávno po smrti.⁵⁵

⁵¹ Закон України № 376-V. Про Голодомор 1932-1933 років в Україні. *Верховна Рада України* [online]. 2006 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/376-16?zahyst=4%2FUMfPEGznhhAMY.Zi691C5hHI4ags80msh8Ie6>>.

⁵² Russian lawmakers reject Ukraine's view on Stalin-era famine. *Ria novosti* [online]. 2008 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/world/20080402/102830217.html>>.

⁵³ Mezinárodního uznání holodomoru jako aktu genocidy vůči ukrajinskému národu se Ukrajina přeci jen dočkala a to od Argentiny, Austrálie, České republiky, Estonska, Ekvádoru, Gruzie, Kanady, Kolumbie, Maďarska, Mexika, Litvy, Lotyšska, Paraguaje, Peru, Polska, Slovenska a Spojených států amerických.

⁵⁴ Russia accuses Kiev of using Holodomor to divert attention. *Ria novosti*. [online]. 2008 [cit. 2014-13-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/russia/20081028/118000736.html>>.

⁵⁵ Ukraine court finds Bolsheviks guilty of Holodomor genocide. *Ria novosti* [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/exsoviet/20100113/157536602.html>>.

Nástup Viktora Janukovyče k moci se sebou nesl změnu v přístupu k tomuto tématu. Jedna z prvních věcí, kterou prezident po své inauguraci učinil, bylo vymazání odkazu na stránky zabývající se holodomorem z oficiálních webových stránek prezidenta Ukrajiny. Bylo to vůči Kremlu mlčenlivé gesto vstříc.⁵⁶ Během Parlamentního shromáždění Rady Evropy v roce 2010 pak Janukovyč prohlásil, že považování holodomoru za akt genocidy je nekorektní a nespravedlivé. Holodomor označil za společnou tragédii sovětského lidu, jelikož nepostihl pouze ukrajinský národ. Tímto tvrzením se ukrajinský prezident se přiklonil k oficiálnímu prohlášení Ruské federace.⁵⁷ Ačkoli tím v podstatě porušil zmiňovaný zákon z roku 2006. Dá se říci, že za předchozích prezidentů se celý problém dostal z historického pole na pole vrcholné zahraniční politiky, kde sloužil především k sebeidentifikaci národa a vymezení se Ukrajiny vůči Rusku. Jediným prohlášením pak Janukovyč dokázal „smést ze stolu“ několikileté snažení.

4.2 NATO

Možnost členství v NATO Ukrajina chápala jako záruky zachování státní suverenity a územní integrity, což ji vedlo k bližší spolupráci s aliancí. Ta byla zahájena na počátku roku 1994 podpisem smlouvy Partnerství pro mír.⁵⁸ Ukrajina brzy prokázala odhodlání v zajišťování bezpečnosti svou podporou NATO během mírových operací na Balkáně v průběhu 90. let. Základ nově vzniklých vztahů pak představovala Charta zvláštního partnerství z roku 1997, která zakládala Komisi NATO-Ukrajina, ta určovala oblasti konzultace a kooperace s cílem zajistit stabilní prostředí ve střední a východní Evropě.⁵⁹

Severoatlantická aliance byla většině ukrajinské veřejnosti lhostejná, případně k ní měli někteří Ukrajinci částečně negativní stanovisko, především kvůli obavám z možného zhoršení vztahů s Ruskou federací. Postoje Ukrajinců k NATO se zhoršily po

⁵⁶ MOTYL (2010). Deleting the Holodomor: Ukraine Unmakes Itself. *World Affairs Journal*. [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://www.worldaffairsjournal.org/article/deleting-holodomor-ukraine-unmakes-itself>>.

⁵⁷ Yanukovych reverses Ukraine's position on Holodomor famine. *Ria novosti* [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/exsoviet/20100427/158772431.html>>.

⁵⁸ Signatures of Partnership for Peace Framework Document. *NATO*. [online]. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm>.

⁵⁹ NATO's relations with Ukraine. *NATO*. [online]. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm?selectedLocale=en>.

bombardování Jugoslávie v roce 1999. Ukrajinci podobně jako Rusové cítili s pravoslavnými Srby. NATO se pro ně rázem z obrané aliance změnilo na útočnicka.

Hlubší spolupráci mezi NATO a Ukrajinou přinesl až rok 2002, kdy ukrajinský prezident Leonid Kučma prohlásil, že členství v NATO je jedním z hlavních cílů zahraniční politiky. Avšak vzhledem k tomu, že Ukrajina nespĺňovala potřebné demokratické požadavky pro členství v NATO, nevyvolalo prohlášení vcelku žádný mezinárodní ohlas (Åslund 2009: 226). V listopadu téhož roku došlo k přijetí Akčního plánu NATO-Ukrajina, který podporoval ukrajinské reformní snahy na cestě k euroatlantické integraci, avšak sám o sobě ke členství přímo nevedl. Akční plán předkládal již konkrétní politické a ekonomické návrhy spolu s tématy bezpečnosti a obrany.⁶⁰

Po „oranžové revoluci“, kdy nastoupil nový prezident, nedošlo v přístupu k NATO k zásadní změně kurzu. Politika prezidenta Juščenka taktéž usilovala o proniknutí do euroatlantických struktur, včetně NATO. V roce 2005 ministři zahraničí NATO souhlasili se zintenzivněním dialogu s Ukrajinou, což se ukázalo jako zahájení jednání o možném budoucím přijetí Akčního plánu členství (MAP).⁶¹ V roce 2006 pak Juščenko navrhl Deklaraci národní jednoty jako krok směrem k získání MAP. Problémy mu však působil nový premiér Viktor Janukovyč, který na zasedání Severoatlantické rady prohlásil, že bližší spolupráci s NATO podporuje, ale Akční plán členství už nikoli (Åslund 2009: 226).

V roce 2008 podepsali prezident Juščenko, premiérka Tymošenko a předseda parlamentu Jaceňuk prohlášení vyzývající k projednání vstupu Ukrajiny do Akčního plánu členství NATO na summitu v Bukurešti téhož roku.⁶² Podporu tohoto kroku vyjádřil také tehdejší americký prezident George Bush⁶³ a noví východní členové NATO. Nicméně proti vstupu Ukrajiny do MAP se vyjádřili starší evropští členové Aliance (Německo a Francie), kteří to zdůvodnili nízkou mírou podpory

⁶⁰ NATO's relations with Ukraine. *NATO*. [online]. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm?selectedLocale=en>.

⁶¹ MAP status je vnímán jako předstupeň členství v Alianci.

⁶² Ukraine asks to join NATO membership action plan. *Ukrainian* [online]. 2008 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.unian.info/world/89447-ukraine-asks-to-join-nato-membership-action-plan.html>>.

⁶³ Bush to back Ukraine's Nato hopes. *BBC* [online]. 2008 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7322830.stm>>.

Severoatlantické aliance ukrajinskou veřejností a vytrvalým ruským nesouhlasem (Åslund 2009: 226-227). Na summitu v Bukurešti nakonec k nabídnutí Akčního plánu členství Ukrajině tedy nedošlo. Nicméně jak bylo přislíbeno, v budoucnu k tomu má dojít.⁶⁴ Velmi negativně se vyslovil vůči ukrajinské aspiraci o členství v NATO ruský prezident Vladimír Putin, který také zároveň zpochybnil ukrajinský nárok na suverénní státnost a teritoriální integritu. Prohlásil, že vstup Ukrajiny do NATO může znamenat konec její existence jako jednotného státu. Nevyloučil možnost případné anexe poloostrova Krym a východní části Ukrajiny, vzhledem k tomu, že podstatnou část svého území získala Ukrajina ještě za sovětské éry. Klíčovou roli v tom také hraje nezanedbatelný počet etnických Rusů na ukrajinském území, což je zhruba kolem jedné třetiny celkové populace.⁶⁵

Rusko se již od počátku 90. let snaží obnovit sféru vlivu na území postsovětských států, a to zejména na Ukrajině, která je svou geopoliticky vyváženou polohou nejdůležitější. Zajištění kontroly Ukrajiny bylo podmínkou pro ruské postavení supervelmoci. Proto je logicky jedním ze strategických cílů Ruské federace udržet Ukrajinu mimo západní politické a vojenské struktury.⁶⁶

Vztah Ukrajina-NATO byl tedy ruským vedením vždy odmítán. Možné ukrajinské členství v NATO a tedy i přítomnost „nepřátelských“ vojsk Aliance na západních hranicích by pro Rusko znamenalo krajní ohrožení bezpečnosti a narušení geopolitických zájmů. V roce 2010 pak byla zveřejněna nová vojenská doktrína Ruské federace, která za primární hrozbu ohrožení ruských bezpečnostních zájmů označovala rozšiřování Severoatlantické aliance do prostoru zemí bývalého Sovětského svazu.⁶⁷

⁶⁴ US gives way on Nato for Georgia and Ukraine – FT. *Ukrainian* [online]. 2008 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.unian.info/world/166270-us-gives-way-on-nato-for-georgia-and-ukraine-ft.html>>.

⁶⁵ Стець. Ю. (2008). Імперські комплекси братів росіян Або Не розсипайте перли перед свинями. *Українська правда* [online]. 2008 [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <<http://www.pravda.com.ua/articles/2008/07/3/3482506/>>.

⁶⁶ LYUBASHENKO, I.; ZASZTOWT, K. NATO-Ukraine partnership. *Centre for European and North Atlantic Affairs*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://cenaa.org/analysis/nato-ukraine-partnership/>>.

⁶⁷ KIPP, J.W. (2010). Russia's Military Doctrine: New Langer Appears. *Eurasia Daily Monitor*. [online]. Roč. 7, č. 35 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <[http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=36073&tx_ttnews\[backPid\]=7&cHash=be6c3aeeb0#.U3JpO_1_vfc](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=36073&tx_ttnews[backPid]=7&cHash=be6c3aeeb0#.U3JpO_1_vfc)>.

Změna ve vztahu Ukrajiny k NATO přišla spolu s dalším prezidentem – Viktorem Janukovyčem. Janukovyčovo stanovisko k Severoatlantické alianci bylo prezentováno již během jeho kandidatury, kdy prohlásil, že úroveň spolupráce s NATO je v daný moment dostačující a členství Ukrajiny v NATO není nutné.⁶⁸

Vzhledem k silné ruské averzi vůči ukrajinskému členství v Severoatlantické alianci, ukrajinské vedení muselo počítat s tlakem Ruska ohledně této záležitosti. Svou roli v tom také sehrála kulturně politická diverzita Ukrajiny jako celku, kdy ruský mluvící obyvatelé východní a jižní části Ukrajiny byli vždy proti svazku Ukrajina – NATO. Prezident Janukovyč pak s ohledem na výše uvedené faktory a své dlouhodobé přesvědčení prohlásil, že by Ukrajina měla usilovat o vojensky neutrální pozici, což ji členství v NATO nepřináší.⁶⁹ Jeho slova pak byla formálně potvrzena zákonem vylučujícím členství Ukrajiny v jakémkoli politicko-vojenském bloku, včetně NATO. Spolupráce s těmito bloky však zakázána nebyla.⁷⁰ Zákon blokující vstup země do NATO byl opozicí vnímán jako další ústupek ruské vládě, potvrzující směřování země od evropských hodnot a evropské integrace.⁷¹

Zákon ovšem není nutné vnímat čistě negativně. Jak poznamenávají Lyubashenko a Zasztowt spolupráce mezi NATO a Ukrajinou nadále pokračovala podle Ročního národního programu (ANP) schváleného ještě za minulé vlády v roce 2009. Zavedení „nezúčastněného statusu ve vojenských aliancích“ pak lze považovat z určitého pohledu za „stabilizační prvek“ ukrajinské domácí politiky. Vzhledem k tomu, že otázka členství v NATO byla v minulosti vždy využívána jako jeden z hlavních mobilizačních prostředků veřejného mínění.⁷²

⁶⁸ Yanukovich describes current level of Ukraine's cooperation with NATO as sufficient. *Interfax*. [online] 2010. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <<http://en.interfax.com.ua/news/general/29568.html>>.

⁶⁹ LYUBASHENKO, I.; ZASZTOWT, K. NATO-Ukraine partnership. *Centre for European and North Atlantic Affairs*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://cenaa.org/analysis/nato-ukraine-partnership/>>.

⁷⁰ Закон України № 2411-VI. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. *Верховна Рада України* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>>.

⁷¹ Ukraine drops Nato membership bid. *Euobserver*. [online] 2010. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <<http://euobserver.com/defence/30212>>.

⁷² LYUBASHENKO, I.; ZASZTOWT, K. NATO-Ukraine partnership. *Centre for European and North Atlantic Affairs*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://cenaa.org/analysis/nato-ukraine-partnership/>>.

4.3 Černomořské loďstvo

Po rozpadu SSSR vedla Ukrajina s Ruskou federací několikaletý spor o černomořské loďstvo. Řešení přinesl až rok 1997, kdy bylo podepsáno několik bilaterálních smluv, týkajících se rozdělení sovětského černomořského loďstva a pobytu ruské černomořské floty na ukrajinském území. Námořní základna Sevastopol byla Ruské federaci pronajata na 20 let za téměř \$98 milionů ročně a loďstvo bylo dle smlouvy rozděleno napůl.^{73 74 75}

Ruské vedení v průběhu následujících let několikrát vyjádřilo přání smlouvu o pobytu loďstva prodloužit, nicméně politika prezidenta Juščenka tomuto nebyla nakloněna. Sám ukrajinský prezident prohlásil, že přítomnost ruské černomořské floty na Krymu má na vztahy Ukrajiny s Ruskem destabilizační efekt.⁷⁶

Ukrajinsko-ruské vztahy se výrazně zhoršovaly kvůli zakořeněným sporům ohledně statusu ruského černomořského loďstva. Ačkoli černomořská flota nemá příliš velkou vojenskou hodnotu, její umístění na základně v Sevastopolu, znásobené ukrajinskými obavami, že tam bude Rusko podněcovat krymské separatistické tendence, ji činilo důležitou jak pro Kyjev, tak pro Moskvu.

Ukrajinské vedení tak nepodporovalo prodloužení smlouvy o pobytu ruského černomořského loďstva v Sevastopolu, která měla v roce 2017 vypršet. Mělo proto řadu důvodů. Smlouva byla příliš velkým ohrožením ukrajinské územní integrity, dávala Rusku větší moc k zasahování do domácí i zahraniční politiky Ukrajiny a především znamenala možnou budoucí hrozbu v podobě iniciovaného separatismu na Krymu.⁷⁷

⁷³ Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту. *Верховна Рада України* [online]. 1997 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_075>.

⁷⁴ Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. *Верховна Рада України* [online]. 1997 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_076>.

⁷⁵ Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. *Верховна Рада України* [online]. 1997 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_077>.

⁷⁶ Russian Black Sea Fleet destabilizing relations – Yushchenko. *Ria novosti*. [online]. 2009 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/russia/20091111/156796260.html>>.

⁷⁷ RUSSIA/UKRAINE: Black Sea Fleet dispute intensifies. *Global Strategic Analysis*. [online]. 2008 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <http://www.taraskuzio.net/media21_files/40.pdf>.

Negativní období vztahů dosáhlo svého vrcholu v roce 2008, kdy probíhala válka mezi Gruzii a Jižní Osetií s Ruskem.⁷⁸ Ukrajina se v celém sporu postavila na stranu Gruzie (tedy proti Rusku), které dodávala zbraně. Prezident Juščenko prohlásil, že konflikt ohrožoval národní bezpečnost Ukrajiny, vzhledem k tomu, že vojenské operace probíhaly nedaleko ukrajinských hranic a do konfliktu bylo zapojeno černomořské loďstvo.⁷⁹

V souladu s tímto prohlášením, Juščenko vydal dvě vyhlášky zakazující příplouvání a odplouvání lodí z přístavu Sevastopol bez povolení schváleného ukrajinskou administrativou. Nicméně ruské černomořské loďstvo, které poslalo lodě do války s Gruzii, se těmito vyhláškami odmítalo řídit a ukrajinské vedení nakonec ani nijak nevynucovalo jejich dodržování. Tento přístup pak povzbudil Rusko k jednání porušujícímu smlouvy z roku 1997, kdy Rusové ilegálně obsazovali majáky či přepravovali rakety přes krymská města bez povolení, čímž celý ukrajinsko-ruský konflikt ještě více eskaloval.⁸⁰

Situace se změnila po skončení prezidentského období Juščenka, kdy nastoupil nový prezident Janukovyč, který byl blíže nakloněn ukrajinsko-ruské spolupráci. Janukovyč se svým ruským protějškem Medveděvem uzavřel smlouvu prodlužující pobyt ruského černomořského loďstva v Sevastopolu na 25 let počínaje rokem 2017 s možností prodloužení lhůty o dalších 5 let. Za pronájem vojenské základny mělo Rusko platit \$100 milionů ročně. Výměnou měla získat Ukrajina levnější cenu plynu, kdy za každých 1000 m³ odebraného plynu mělo být z konečné ceny odečteno \$100.⁸¹

Prodlužování pobytu ruského loďstva v Sevastopolu bylo poměrně kontraproduktivní vzhledem teritoriálním nárokům Ruska na Krym. Na Ukrajině se pak rozhořela nesouhlasná diskuze, která vygradovala potyčkami mezi poslanci a vhozením

⁷⁸ V souvislosti s válkou v Jižní Osetii vyšel ve francouzském deníku Le Monde článek upozorňující na to, že celý konflikt je precedencem pro ruské nároky na Krym.

⁷⁹ YUSHCHENKO, V. (2008). Georgia and The Strakes For Ukraine. *The Washington Post*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/24/AR2008082401856.html>>.

⁸⁰ KUZIO, T. (2009). Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol, *Eurasia Daily Monitor*. [online]. Roč. 6, č. 141 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <http://www.taraskuzio.net/media21_files/65.pdf>.

⁸¹ Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_359>.

dýmavnice během ratifikování smlouvy Nejvyšší radou.⁸² Nicméně prezident Janukovyč si stál za svým, když prohlásil, že dohoda umožňuje normalizovat vztahy s Ruskou federací a redefinuje nevýhodnou smlouvu o dodávkách plynu.⁸³

4.4 *Celní unie vs. asociační dohoda EU*

Ukrajinský prezident Viktor Janukovyč od nástupu do své funkce usiloval o udržení rovnováhy mezi politikou posílení integrace Ukrajiny s Evropou a zajišťováním pozitivních vztahů s Ruskem. Snažil se také o to, aby nemusel přímo volit mezi Evropskou unií a Moskvou. Avšak nakonec se přeci jen dostal do situace, kdy si musel zvolit jen jednu ze stran. Na výběr měl uzavření asociační dohody EU, která měla utvářet zónu volného obchodu mezi Ukrajinou a Evropskou nebo celní unií vedenou Ruskou federací.⁸⁴ Členství Ukrajiny v obou blocích naráz bylo neslučitelné, tudíž na ukrajinském rozhodnutí v podstatě závisela budoucí geopolitická orientace země.

Prezident Janukovyč podporoval evropskou integraci Ukrajiny, nicméně vyjednávání asociační dohody neprobíhalo zcela hladce. Jednání se výrazně zbrzdila po kauze se zatčením opoziční představitelky Julije Tymošenko, kvůli údajnému překročení pravomocí.⁸⁵ Odsouzení bývalé premiérky se jevílo jako politicky motivované a bylo tedy dle Bruselu zásadní překážkou, která podpisu dohody o přidružení bránila. Celá situace se částečně urovnala poté, co prezident udělil milost šesti odsouzeným, včetně dvou bývalých ministrů Lucenka a Filipčuka.⁸⁶

⁸² Ukrainian parliament ratifies agreement extending Russian Black Sea Fleet's presence in Crimea. *KyivPost* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/politics/ukrainian-parliament-ratifies-agreement-extending--65103.html>>.

⁸³ Заявление Януковича о Соглашении по Черноморскому флоту. *Аналитик* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.analitik.org.ua/current-comment/ext/4be14aefd43f7/>>.

⁸⁴ PIFER, S. (2013). Ukraine's Yanukovich Caught Between Russia and the European Union. *World Politics Review* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13324/ukraine-s-yanukovich-caught-between-russia-and-the-european-union>>.

⁸⁵ EU-Ukraine pact finalized, signing stalled. *KyivPost* [online]. 2011 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/eu-ukraine-pact-finalized-signing-stalled-119249.html>>.

⁸⁶ Янукович помилював Луценка. *BBC* [online]. 2013 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/04/130407_yanukovich_pardon_lutsenko_ek.shtml>.

Na druhé straně Rusko nabízelo svůj koncept celní unie. Ta funguje od roku 2010 a jejími členy jsou RF, Bělorusko a Kazachstán. Nebylo pochyb o tom, že celní unie je další z ruských snah o posílení dominantního vlivu v postsovětských zemích. Ukrajině byly, výměnou za její vstup do ekonomického bloku vedeného Ruskem, nabízeny levnější dodávky plynu. A ke snaze odradit Ukrajinu od podpisu asociační smlouvy a zároveň demonstrovat ruské ekonomické síly posloužilo zastavení ukrajinského dovozu pro údajné nesplnění hygienických a bezpečnostních norem Ruské federace. Postoj Kremlu vůči Ukrajině do značné míry připomínal pověstný „cukr a bič“.⁸⁷ Zřejmě ne náhodou se zákaz dovozu týkal také ukrajinské cukrovinkové společnosti Roshen, jejímž vlastníkem je „prozápadni“ bývalý ministr Petro Porošenko.⁸⁸

Ekonomicky nebyla ruská celní unie tak atraktivní jako trh EU. Kombinovaný hrubý domácí produkt Ruska, Běloruska a Kazachstánu je pouze osminou HDP Evropské unie. Stejně tak ruský průměrný příjem na osobu je o polovinu nižší než v EU. Avšak na druhou stranu Ruská federace je hlavním dodavatelem plynu na Ukrajinu, stejně jako hlavní odběratel ukrajinského vývozu obilí.

Rusko se vyhradilo proti možnosti Ukrajiny vstoupit do celní unie a mít zároveň smlouvu volného obchodu s EU. To bylo pochopitelné, Ukrajina by mohla reexportovat zboží z EU bezcelně do eurasijské celní unie, čímž by byla ruská tarifní struktura silně narušena.⁸⁹ Nicméně lavírováním mezi EU a Ruskem, se prezident Janukovyč dostal do situace, kdy jeho další krok již očekával celý svět. Členstvím v jednom z bloků by byla zároveň předurčena zahraničně politická orientace země.

Prezident stál před obrovským dilematem. Z východu poháněly geopolitické motivy Kreml ve vyvíjení tlaku na Kyjev s úmyslem odradit jej od podepsání dohody o přidružení a přilákat Ukrajince ke vstupu do celní unie. Na západě pak Kyjev čelil

⁸⁷ Don't let Russia bully Ukraine. *Bloomberg View*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.bloombergtview.com/articles/2013-10-23/don-t-let-russia-bully-ukraine>>.

⁸⁸ Russia hits at Ukraine with chocolate war. *EurActiv*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.euractiv.com/europes-east/russia-hits-ukraine-chocolate-wa-news-529804>>.

⁸⁹ KRIST, B.; BENKA, S. (2014). Trade agreements and the Russia-Ukraine Conflict. *America's trade policy*. [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://americatradepolicy.com/ukraine/#.U274-PL_vfc>.

Evropské unii, která by „přivedla“ Ukrajinu blíže Evropě, avšak za podmínek posílení demokratických reforem a právního státu.⁹⁰

Rozhodnutí Ukrajiny mělo přijít na summitu východního partnerství ve Vilniusu, kde mělo dojít k podepsání asociační smlouvy s EU. Nicméně týden předtím, 21. listopadu 2013, ukrajinská vláda oznámila zastavení příprav podepsání smlouvy o přidružení. Podle vládního portálu bylo prohlášení přijaté s cílem prozkoumání a propracování bližších kroků vedoucích k obnově ztraceného objemu výroby a směru obchodních a hospodářských vztahů s Ruskem a dalšími zeměmi SNS.⁹¹ Prohlášení přišlo několik hodin poté, co parlament neschválil sérii zákonů umožňujících propuštění Tymošenko na léčení do Německa, což byla jedna z klíčových podmínek Bruselu.⁹²

Podle Janukovyče byly za vším pouze ekonomické důvody, kdy si Ukrajina nemohla dovolit ztratit tak důležitého obchodního partnera, jako je Ruská federace. Ukrajina navíc postrádala podstatné finance nutné k pozvednutí své ekonomiky k „evropským standardům“, kdy ani nabízená půjčka EU nebyla dostačující.⁹³ Jistou roli v tom zřejmě také sehrála chybějící politická vůle prezidenta k dodržování demokratických změn, které by sebou asociační dohoda přinesla.

⁹⁰ PIFER, S. (2013). Ukraine's Yanukovich Caught Between Russia and the European Union. *World Politics Review* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13324/ukraine-s-yanukovich-caught-between-russia-and-the-european-union>>.

⁹¹ Уряд прийняв розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС. *Урядовий портал*. [online] 2013. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=24686675>.

⁹² Tymoshenko stays: Ukraine halts plan to sign EU trade deal. *Spiegel*. [online] 2013. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.spiegel.de/international/europe/ukrainian-parliament-votes-against-bills-to-release-tymoshenko-a-934887.html>>.

⁹³ Ukraine protests after Yanukovich EU deal rejection. *BBC*. [online] 2013. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.bbc.com/news/world-europe-25162563>>.

Závěr

Cílem této práce bylo poskytnout přehled ukrajinsko-ruských vztahů s ohledem na ukrajinskou vnitrostátní situaci. Zásadní problémy 90. let se většinou týkaly jejich společné minulosti, tedy záležitostí „sovětského dědictví“. O urovnání těchto problematických bodů se z ukrajinské strany z velké části postaral prezident Leonid Kučma. Jeho patrně největším přínosem pro ukrajinsko-ruské vztahy bylo zajištění Smlouvy o přátelství, spolupráci a partnerství z roku 1997, která mimo jiné upravovala status černomořského loďstva. Pomyslným milníkem vzájemných vztahů byl rok 2004 a „oranžová revoluce“, po které na Ukrajině nastoupil prezident Juščenko. Nová „prozápadni“ politika Ukrajiny se často vymezovala vůči Ruské federaci, což vedlo k několika závažným krizím, díky kterým se ukrajinsko-ruské vztahy dostaly takřikajíc na bod mrazu.

Z práce vyplývá, že prezident Janukovyč se po svém zvolení v roce 2010 ocitl v oblasti zahraniční politiky v nelehké situaci, když se zavázal učinit z Ukrajiny neutrální zemi, která bude mít dobré vztahy jak s Ruskou federací, tak i s USA a EU. Obnova přátelských vztahů po konfliktním období Viktora Juščenka nebyla zcela jednoduchá. S ideou, že odstranění klíčových problémů vztahů přinese jejich nápravu, se ukrajinské vedení začalo brzy podřizovat „ruskému diktátu“, který jednal proti národním zájmům státu Ukrajina. Kyjev se tedy výměnou za obnovení „přátelských vztahů“ vydal cestou politických kompromisů vůči Moskvě, což prezentuje poslední kapitola této práce. Ta se soustředila na analýzu konkrétních příkladů politických ústupků Ukrajiny vůči Rusku jako uznání holodomoru jakožto aktu genocidy, členství Ukrajiny v NATO, pobyt ruského černomořského loďstva v Sevastopolu či ukrajinské lavírování mezi celní unií a Evropskou unií.

Prezidentův přístup k výše zmiňovaným kontroverzním tématům ukrajinsko-ruských vztahů se vyznačoval značnou favorizací ruských stanovisek. Zcela v souladu s oficiálním ruským tvrzením se prokázalo být Janukovyčovo prohlášení nepovažující hladomor ze 30. let za akt genocidy vůči Ukrajincům, ale za tragédii sovětského lidu. Tímto krokem se Janukovyč vydal proti snahám předchozích ukrajinských prezidentů zajistit mezinárodní uznání holodomoru jako genocidy a také porušil zákon z roku 2006, který ustanovoval veřejné popírání holodomoru jako aktu genocidy ilegálním.

V druhém případě „možného ukrajinského členství v NATO“ se také objevuje rys upřednostňování ruských zájmů. Ukončení ukrajinských snah o integraci do Severoatlantické aliance bylo pro Rusko mimořádným trumfem. Ukrajinské členství v NATO by bylo v přímém rozporu s novou vojenskou doktrínou z roku 2010. Znamenalo pro Rusko překážku v plnění geopolitických cílů a ve snaze o obnovu Ruska jako euroasijské velmoci. Případný ukrajinský vstup do NATO by navíc znamenal konec pobytu ruského černomořského loďstva na základně v Sevastopolu, jelikož členská země nemůže mít na svém území vojenskou základnu země, jež není členem NATO.

Znevažování ukrajinských národních zájmů vůči ruským pak také představovala Charkovská dohoda, kterou Ukrajina prodloužila pobyt ruského černomořského loďstva na dalších 25 let. Součástí dohody byl dodatek ke smlouvě o dodávkách plynu z roku 2009, který konečnou cenu za plyn snižoval. Avšak slíbené snížení ceny se nikdy nedostavilo. Výsledně tedy Janukovyč pronájem základny flotě cizí země ohrozil národní bezpečnost a suverenitu státu výměnou za planý slib levnější energie.

A v neposlední řadě se analýza zabývala ukrajinským postojem vůči nabízené integraci do struktur EU a do Ruskem vedené celní unie. I v tomto případě se Janukovyč zachoval „solidárně“ vůči Rusku, když odmítnul podepsání asociační dohody. Za odmítnutím EU z velké části stály ruské „přesvědčovací snahy“ o vstup do celní unie a obzvláště pak výhružky ekonomického rázu, kdy byl blokován dovoz určitého druhu ukrajinského zboží.

Hypotézu o ukrajinské snaze naklonit si Ruskou federaci pomocí nepřiměřených politických ústupků považují za potvrzenou. V přístupu Viktora Janukovyče k daným tématům je na jedné straně viditelný nesoulad s postoji předchozích prezidentů Ukrajiny a na straně druhé je zde patrný příklon ke stanoviskům Ruské federace, jež byly protichůdné s ukrajinskými zájmy. Nicméně v závěru lze říci, že ono proklamované obnovení „přátelských vztahů“ má z ruské strany poněkud menší intenzitu, než s jakou ukrajinské vedení původně počítalo. Následkem Janukovyčovy přesprávné politiky vůči Rusku pak došlo k umožnění návratu Ruské dominance nad Ukrajinou.

Podobné závěry zmiňuje např. i Taras Kuzio, který ve svém článku z roku 2011 poznamenal, že podvolení se Rusku v klíčových katalyzátorech vztahů (hladomor, NATO, černomořské loďstvo) povede ke třem jistým závěrům. Rusko stále nebude akceptovat ani respektovat ukrajinskou suverenitu. Janukovyč výměnou za svou proruskou politiku od Ruska nic nezíská a jeho vstřícný politický kurz vůči Rusku ho navíc výrazně oslabí. Prodloužením smlouvy o pobytu ruského černomořského loďstva získá Moskva možnost zasahovat do dění Krymu a především podkopávat tamější ukrajinské pozice.⁹⁴

V době, kdy teze práce vznikaly, nebyla míra současné krize mezi Ukrajinou a Ruskou federací vůbec představitelná. Během zpracovávání tohoto tématu jsem se rozhodla držet se původních tezí a nezahrnovat současný konflikt do své bakalářské práce. Nicméně zde v závěru mohu svými slovy dnešní krizi alespoň stručně zprostředkovat na základě informací, které znám z médií.

Janukovyčovo odmítnutí podepsat asociační smlouvu s EU odstartovalo největší veřejné protesty na Ukrajině od vypuknutí „oranžové krize“. Protestujícími byli většinou obyvatelé západní a střední Ukrajiny, kteří inklinují k podpoře prozápadního směřování Ukrajiny. Jihovýchod Ukrajiny, tradičně hájící proruský směr, naopak hájil stanoviska prezidenta Janukovyče. Vzhledem k tomuto rozdělení tu lze spatřit velkou podobnost s „oranžovou revolucí“. Hlavním místem demonstrací se stalo kyjevské náměstí Nezávislosti (Majdan Nezaležnosti). Po krvavých střetech demonstrantů se zvláštními jednotkami Berkut, kdy v podstatě vypukla „pouliční válka“, musel Janukovyč čelit důsledkům. Podle dohod vyjednaných s vedením opoziční demonstrace měly být uspořádány mimořádné prezidentské volby a opětovný návrat k ústavě z roku 2004, která omezovala prezidentské pravomoci. Janukovyč měl zůstat v prezidentském úřadě do konce roku 2014. Nicméně opozice tyto dohody porušila a zvolila si prozatímního prezidenta Oleksandra Turčynova.

To posloužilo Rusku jako záminka v teritoriálních nárocích na Krym. Změna vedení Ukrajiny byla označena za fašistický převrat (vzhledem k zapojení některých

⁹⁴ KUZIO, T. (2011). Poor Ukrainian- Russian Ties Reflect Yanukovich-Putin Relationship. *Eurasia Daily Monitor*. [online]. Volume 8, issue 180 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.refworld.org/docid/4e8d75502.html>>.

ukrajinských nacionalistických stran v demonstracích). Po vydatné ruské propadně pak samotné orgány Autonomní republiky Krym odmítaly uznat legitimnost nové vlády a usilovaly o připojení k ruské federaci, zatímco původní menšinoví obyvatelé Krymu krymští Tataři politicky podporovali Kyjev. Maskované ruské vojenské síly, které se prezentovaly jako místní domobrana, pak pod heslem „ochrany ruských občanů“, začaly postupně obsazovat Krym. V březnu pak Nejvyšší rada Autonomní republiky Krym přijala rozhodnutí o připojení Krymu k Ruské federaci, které bylo legitimizováno referendem vyjadřujícím 96% souhlas (s velkou pravděpodobností však šlo o volební podvod). Rusko referendum uznalo a připojilo Krym ke svému území i přes očividný ukrajinský a mezinárodní nesouhlas.

Odtržení Krymu pak posílilo separatistické tendence na ruskojazyčném jihovýchodě Ukrajiny. Důvody diverzity Ukrajiny jsem na několika místech této práce již zmiňovala. Separatisté z oblastí Doněcku, Charkova, Luhansku a Oděsy volají po připojení k Rusku. Na místech vypukly občanské nepokoje, které se nová vláda snaží potlačit. Avšak i přesto došlo v Doněcku a Luhansku k obsazení radnic a vyhlášení nezávislosti na Ukrajině. Rusko opět popírá jakékoli vojenské zapojení v krizi na Ukrajině, nicméně jen těžko tomu lze uvěřit vzhledem k profesionální vojenské vybavenosti separatistů a ruské vojenské aktivitě v blízkosti hranic s Ukrajinou. Je tedy možné, že dochází k opakování „krymského scénáře“.

Summary

The aim of this bachelor thesis was to provide overview of Ukrainian-Russian relations with regard to Ukrainian internal situation. Main problems of 90s were mostly related to their shared past in USSR. Settlement of these issues was mostly secured by President Leonid Kuchma. Milestone of mutual relations was year 2004 and “orange revolution”, which brings Viktor Yushchenko to power. New “pro-western” policy of Ukraine was often against Russian federation, which led to several serious crises between them.

After presidential election in 2010, when Viktor Yanukovich came to power, renewal of friendly relations was not an easy step. Ukrainian governance accepted the

idea that the removal of the key irritants of relations will fix the mutual relations. Thus Kiev's political compromises towards Russia were done in exchange for restoration of "friendly relation".

Last chapter introduces analysis of specific examples of political concessions Ukraine to Russia, which was recognition of the holodomor as an act of genocide, Ukrainian membership in NATO, stay of the Russia Black Sea fleet in Sevastopol or Ukrainian maneuvering between Customs Union and European Union. In all of the named cases President Yanukovich acts against Ukrainian national aims, when he favored Russians attitude to them.

Seznam zdrojů

Neperiodická literatura:

- ÅSLUND, A. (2009). *How Ukraine became a market economy and democracy*. Washington, DC: Peterson institute for international economics. 343 s. ISBN 0-88132-427-2.
- D'ANIERI, P. (2007). *Understanding Ukrainian politics: power, politics, and institutional design*. New York: Armonk. 297 s. ISBN 978-0-7656-1812-2.
- CABADA, L. (2008). Ukrajina: Hybridní demokracie mezi Evropou a Ruskem. In CABADA, L. a kolektiv. *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, 2008, s. 399-417. ISBN 978-80-245-1388-1.
- HODAČ, J.; STREJČEK, P. (2008). *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. 317 s. ISBN 978-80-210-4721-1.
- KUCHYŇKOVÁ, P. (2006). Utváření ruské zahraniční politiky po roce 1991 v postsovětském prostoru. In KUCHYŇKOVÁ, P.; ŠMÍD T.; DARCHIASHVILI, V.. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 200. ISBN 80-210-4171-4.
- LITERA, B. (1998). Problémy spolupráce a integrace zemí postsovětského prostoru. In LITERA, B.; ŠVEC, L.; WANNER, J.; ZILYNSKIJ, B.. *Vzájemné vztahy postsovětských republik*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1998, s. 7-33. ISBN 80-85864-45-2 .
- SEMENIY, O. (2007). Ukraine's European Policy as an Alternative Choice – Achievements Mistakes and Prospects. In VELYCHENKO, S.. *Ukraine, the EU and Russia*. New York: Palgrave Macmillan, 2007, s. 123-137. ISBN 978-0-230-51799-8.

TUCKER, J.A. (2010). Orange in a Shade of Gray: Electoral Fraud, Corruption, and Protest in the Orange Revolution. In D'ANIERI, P.. *Orange revolution and aftermath: mobilization, aprthy, and state in Ukraine*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2010, s. 23-46. ISBN 978-0-8018-9803-7.

WILSON, A. (2005). *Ukraine's Orange Revolution*. London: Yale University Press. 232 s. ISBN 0300112904.

ZILYNSKYJ, B. (1998). Ukrajinská zahraniční politika a vztahy Ukrajiny k Rusku a postsovětským republikám. In LITERA, B.; ŠVEC, L.; WANNER, J.; ZILYNSKIJ, B.. *Vzájemné vztahy postsovětských republik*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1998, s. 59-81. ISBN 80-85864-45-2 .

Periodická literatura:

GOMBOS, L. (2005). První měsíce oranžové vlády. *Mezinárodní politika*. Roč. XXIX, č.7, s. 23. ISSN 0543-7962.

KRATOCHVÍL, P. (2005). Jak rozumět ukrajinským volbám: Tři znovu objevené pravdy. *Mezinárodní politika*. Roč. XXIX, č. 2, s. 13-15. ISSN 0543-7962.

LOSEV, I. (2006). Ruský televizní imperialismus na Ukrajině. *Mezinárodní politika*. Roč. XXX, č. 7, s. 14-15. ISSN 0543-7962.

LARYŠ, M. (2007a). Juščenko vs. Janukovyč: kdo z koho. *Revue politika*. Roč. 6-7, s. 28-33. ISSN 1214-0899.

LARYŠ, M. (2007b). Ukrajina opět v oranžové. *Mezinárodní politika*. Roč. XXXI, č.12, s. 30-33. ISSN 0543-7962.

MLEJNEK, J. (2004). Ukrajinské volby – krajina před čtvrtým kolem. *Revue Politika* [online]. Roč. 2, č. 10. [cit. 2014-04-12]. Dostupný z WWW <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/734/ukrajinske-volby-krajina-pred-ctvrtym-kolem>>. ISSN 1214-0899.

MLEJNEK, J. (2006). Spojenci na ostří nože: ukrajinské parlamentní volby. *Revue Politika* [online]. Roč. 4, č. 4. [cit. 2014-04-24]. Dostupný z WWW <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/415/spojenci-na-ostri-noze>>. ISSN 1214-0899.

MLEJNEK, J. (2009). Ukrajina: v zajetí bermudského trojúhelníku J-J-T. *Revue Politika* [online]. Roč. 7, č. 1. [cit. 2014-04-29]. Dostupný z WWW <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/33/ukrajina-v-zakleti-bermudskeho-trojuhelniku-j-j-t>>. ISSN 1214-0899.

ŠIMOV, J. (2006). Ruské ekonomické zájmy ve službách velmocenské politiky. *Mezinárodní politika*. Roč. XXX, č. 2, s. 4-6. ISSN 0543-7962.

VYDRYN, D (2006). Stydlivý Putin v Kyjevu. Přetahovaná o Ukrajinu. *Mezinárodní politika*. Roč. XXX, č. 1, s. 18-19. ISSN 0543-7962.

Ostatní zdroje:

30 U.N. member-states sign point declaration on Great Famine. *The Ukrainian Weekly*. [online]. 2003, Roč. LXXI, č. 46. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/2003/The_Ukrainian_Weekly_2003-46.pdf>. ISSN 1996-1561.

Acknowledging the holodomor in Ukraine. *Association of Ukrainians in Great Britain*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.augb.co.uk/acknowledging-the-holodomor-in-ukraine.php>>.

Bush to back Ukraine's Nato hopes. *BBC* [online]. 2008 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7322830.stm>>.

Criminal case against Kuchma already investigated, says prosecutor general. *Kyivpost* [online]. 2011 [cit. 2014-05-03]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/politics/criminal-case-against-kuchma-already-investigated--112105.html>>.

Don't let Russia bully Ukraine. *Bloomberg View*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.bloombergtview.com/articles/2013-10-23/don-t-let-russia-bully-ukraine>>.

EU-Ukraine pact finalized, signing stalled. *KyivPost* [online]. 2011 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/eu-ukraine-pact-finalized-signing-stalled-119249.html>>.

Holodomor facts and history. *holodomorct.org* [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://www.holodomorct.org/history.html>>.

International Commission of Inquiry Into the 1932–33 Famine in Ukraine. The Final Report (1990). *Institutet för Offentlig och Internationell Rätt* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.ioir.se/ukrfamine.htm>>.

Янукович помилював Луценка. *BBC* [online]. 2013 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/04/130407_yanukovych_pardon_lutsenko_ek.shtml>.

Юлія Тимошенко: рано чи пізно чесний суд дасть оцінку сфальшованим виборам-2010. *tymoshenko.ua* [online]. 2010 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.tymoshenko.ua/uk/article/uv4w2uwz>>.

KIPP, J.W. (2010). Russia's Military Doctrine: New Langer Appears. *Eurasia Daily Monitor*. [online]. Roč. 7, č. 35 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <[http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=36073&tx_ttnews\[backPid\]=7&cHash=be6c3aeeb0#.U3JpO_1_vfc](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=36073&tx_ttnews[backPid]=7&cHash=be6c3aeeb0#.U3JpO_1_vfc)>.

KRASNOLUTSKA, D.; LOVASZ, A. (2011) Tymoshenko prison sentence strengthens Russia's hand in Ukraine gas talks. *Bloomberg* [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupný z WWW <<http://www.bloomberg.com/news/2011-10-12/tymoshenko-prison-sentence-strengthens-russia.html>>.

KRIST, B.; BENKA, S. (2014). Trade agreements and the Russia-Ukraine Conflict. *America's trade policy*. [online]. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://americatradepolicy.com/ukraine/#.U274-Pl_vfc>.

КС скасував політреформу 2004 року. *newsru.ua* [online]. 2010 [cit. 2014-05-01]. Dostupný z WWW <<http://newsru.ua/ukraine/01oct2010/verdikt.html>>.

KUZIO, T. (2011). Poor Ukrainian- Russian Ties Reflect Yanukovich-Putin Relationship. *Eurasia DailyMonitor*. [online]. Roč. 8, č. 180 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.refworld.org/docid/4e8d75502.html>>.

KUZIO, T. (2009). Ukraine Tightens the Screw in Sevastopol, *Eurasia Daily Monitor*. [online]. Roč. 6, č. 141 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <http://www.taraskuzio.net/media21_files/65.pdf>.

LYUBASHENKO, I.; ZASZTOWT, K. NATO-Ukraine partnership. *Centre for European and North Atlantic Affairs*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://cenaa.org/analysis/nato-ukraine-partnership/>>.

MARPLES, D. (2002). Debating the undebatable? Ukraine famine of 1932-1933. *The Ukrainian Weekly*. [online] Roč. LXX, Č. 28, [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://www.ukrweekly.com/old/archive/2002/280205.shtml>>. ISSN 1996-1561.

MOTYL (2010). Deleting the Holodomor: Ukraine Unmakes Itself. *World Affairs Journal*. [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://www.worldaffairsjournal.org/article/deleting-holodomor-ukraine-unmakes-itself>>.

MOTYL, A.J. (2010). Ukrainian Blues: Yanukovich's Rise, Democracy's Fall. *Foreign affairs*. [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://www.foreignaffairs.com/articles/66447/alexander-j-motyl/ukrainian-blues>>.

NATO's relations with Ukraine. *NATO*. [online]. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm?selectedLocale=en>.

PIFER, S. (2013). Ukraine's Yanukovich Caught Between Russia and the European Union. *World Politics Review* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13324/ukraine-s-yanukovich-caught-between-russia-and-the-european-union>>.

Q&A: Ukraine presidential election. *BBC* [online]. 2010 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8460978.stm>>.

RUSSIA/UKRAINE: Black Sea Fleet dispute intensifies. *Global Strategic Analysis*. [online]. 2008 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <http://www.taraskuzio.net/media21_files/40.pdf>.

Russia accuses Kiev of using Holodomor to divert attention. *Ria novosti*. [online]. 2008 [cit. 2014-13-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/russia/20081028/118000736.html>>.

Russian Black Sea Fleet destabilizing relations – Yushchenko. *Ria novosti*. [online]. 2009 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/russia/20091111/156796260.html>>.

Russia hits at Ukraine with chocolate war. *EurActiv*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://www.euractiv.com/europes-east/russia-hits-ukraine-chocolate-wa-news-529804>>.

Russian lawmakers reject Ukraine's view on Stalin-era famine. *Ria novosti* [online]. 2008 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/world/20080402/102830217.html>>.

Russia's Barbaric Denial on Holodomor. *La Russophobe*. [online]. 2008 [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW <<http://larussophobe.wordpress.com/2008/12/08/russias-barbaric-denial-on-holodomor/>>.

Signatures of Partnership for Peace Framework Document. *NATO*. [online]. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm>.

Стець. Ю. (2008). Імперські комплекси братів росіян. Або Не розсипайте перли перед свинями. *Українська правда* [online]. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <<http://www.pravda.com.ua/articles/2008/07/3/3482506/>>.

TICHÝ, L. (2009). Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009. *Euroskop* [online]. [cit. 2014-04-29]. Dostupný z WWW <<https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynove-krize-2009/>>.

Tymoshenko stays: Ukraine halts plan to sign EU trade deal. *Spiegel*. [online] 2013. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.spiegel.de/international/europe/ukrainian-parliament-votes-against-bills-to-release-tymoshenko-a-934887.html>>.

Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту. *Верховна Рада України* [online]. 1997 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_075>.

Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. *Верховна Рада України* [online]. 1997 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_076>.

Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. *Верховна Рада України* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_359>.

Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. *Верховна Рада*

України [online]. 1997 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_077>.

Ukraine. *Freedomhouse* [online]. 2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW
<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/ukraine#.U2c_Ev1_seq>.

Ukraine asks to join NATO membership action plan. *Ukrainian* [online]. 2008 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.unian.info/world/89447-ukraine-asks-to-join-nato-membership-action-plan.html>>.

Ukraine court finds Bolsheviks guilty of Holodomor genocide. *Ria novosti* [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW
<<http://en.ria.ru/exsoviet/20100113/157536602.html>>.

Ukraine drops Nato membership bid. *Euobserver*. [online] 2010. [cit. 2014-05-07].
Dostupný z WWW <<http://euobserver.com/defence/30212>>.

Ukraine election 'reversed democracy' OSCE says. *BBC* [online]. 2012 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://www.bbc.com/news/world-europe-20120888>>.

Ukraine election: Yanukovich urges Tymoshenko to quit. *BBC* [online]. 2010 [cit. 2014-04-30]. Dostupný z WWW <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8508276.stm>>.

Ukraine protests after Yanukovich EU deal rejection. *BBC*. [online] 2013. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.bbc.com/news/world-europe-25162563>>.

Ukraine's Yanukovich: EU ties a 'key priority'. *Kyivpost* [online]. 2010 [cit. 2014-05-02]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukraines-yanukovich-eu-ties-a-key-priority-60720.html>>.

Ukrainian parliament ratifies agreement extending Russian Black Sea Fleet's presence in Crimea. *KyivPost* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW
<<http://www.kyivpost.com/content/politics/ukrainian-parliament-ratifies-agreement-extending--65103.html>>.

US gives way on Nato for Georgia and Ukraine –FT. *Ukrainian* [online]. 2008 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.unian.info/world/166270-us-gives-way-on-nato-for-georgia-and-ukraine-ft.html>>.

Уряд прийняв розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС. *Урядовий портал*. [online] 2013. [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=24686675>.

Viktor Yanukovich promises Ukraine will embrace Russia. *The Guardian* [online]. 2010 [cit. 2014-05-02]. Dostupný z WWW <<http://www.theguardian.com/world/2010/mar/05/ukraine-russia-relations-viktor-yanukovich>>.

Yanukovich describes current level of Ukraine's cooperation with NATO as sufficient. *Interfax*. [online] 2010. [cit. 2014-05-07]. Dostupný z WWW <<http://en.interfax.com.ua/news/general/29568.html>>.

Yanukovich reverses Ukraine's position on Holodomor famine. *Ria novosti* [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/exsoviet/20100427/158772431.html>>.

Yanukovich signs language bill into law. *Kyivpost* [online]. 2012 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/yanukovich-signs-language-bill-into-law-311230.html>>.

Yanukovich signs Ukrainian-Russian border demarcation law. *Ria novosti* [online]. 2010 [cit. 2014-05-05]. Dostupný z WWW <<http://en.ria.ru/world/20100722/159914295.html>>.

YUSHCHENKO, V. (2008). Georgia and The Strakes For Ukraine. *The Washington Post*. [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupný z WWW

<<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/24/AR2008082401856.html>>.

Заявление Януковича о Соглашении по Черноморскому флоту. *Аналитик* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://www.analitik.org.ua/current-comment/ext/4be14aefd43f7/>>.

Закон України № 376-V. Про Голодомор 1932-1933 років в Україні. *Верховна Рада України* [online]. 2006 [cit. 2014-05-04]. Dostupný z WWW <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/376-16?zahyst=4%2FUMfPEGznhhAMY.Zi691C5hHI4ags80msh8Ie6>>.

Закон України № 2411-VI. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. *Верховна Рада України* [online]. 2010 [cit. 2014-05-09]. Dostupný z WWW <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>>.